

ԱՄԵՆԱՅՆ ՎՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԸ ՎՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ԱՅՈՎ ՄԵԿԵՑԱԻ ՄԻՒՆԻԲ ԵՒ ԱՐՑԱՆԻ ՎՅՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ

Յունիս 3-ին Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Երկրորդ Ճայրագոյն Պատրիարք եւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը հայրապետական քառօրեայ այցով մեկնեցաւ Սիւնիքի մարզ եւ Արցախի Հանրապետութիւն:

Ան Արցախ ուղղուելէ առաջ Գորիսի մէջ ներկայ եղաւ Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ մատուցուած մաղթանքի արարողութեան:

Վեհափառ Հայրապետի հետ Արցախ մեկնեցաւ նաեւ Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան նախագահ տիար Պերճ Մեղրակեան:

Աւանդական աղուհացի արարողութիւնէն ետք, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը իր գնահատանքն ու օրհնութիւնը բերաւ քաղաքային իշխանութիւններու ներկայացուցիչներուն եւ հաւաքուած ժողովուրդին:

Վեհափառ Հայրապետը այցելեց զինուորական պանթէոն եւ աղօթեց իրենց կեանքը հայրենիքին նուիրաբերած զինուորներու հոգիի հանգըստութեան համար: Սիւնիք կատարած այցելութեան ընթացքին Գարեգին Բ. կաթողիկոսը իր ստորագրութեամբ հաստատեց Գորիսի զինուորական պանթէոնի նախագիծը:

Նոյն օրը Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը պատւիրակութեամբ այցելեց Շուռնուխի սահմանամերձ համայնք, ուր Հայոց Հայրապետը դիմաւորեցին համայնքի ղեկավար Յակոբ Արշակեանը եւ համայնքի բնակիչները:

ՀԲԸՄ-Ը «ԵՌԱԲԼՈՒՐ»-Ի ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ՊԱՆԹԵՈՆԻՆ ՄԷՋ ՅԱՐԳԱՆՔԻ ՏՈՒՐՔ ՄԱՏՈՒՑԵՅ ՆԱԿԱՏԱԿՈՒԼՄԾ ԴԵՐՈՍՆԵՐՈՒ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Յունիս 2-ին, ՀԲԸՄ-ի նախագահ Պերճ Մեղրակեան եւ Վազգէն Եագուպեան, ընկերակցութեամբ ՀԲԸՄ-ի անդամներուն, բարեկամներուն եւ գործընկերներուն, յարգանքի տուրք մատուցեցին 2020թ.-ի Արցախեան պատերազմին իրենց կեանքը զոհաբերած հայորդիներու յիշատակին: ՀԲԸՄ-ի երիտասարդոթիւնը ներկայացւած էր ի դէմս ՀԲԸՄ-ի սկաւտներու, Երիտասարդ արիւնստավարժներու եւ Հայորդեաց տուներու սաներու:

Անոնք մասնակցեցան «Եռաբլուր» զինուորական պանթէոնին մէջ մատուցուած յիշատակի արարողութեան. վայր մը, ուր կը հանգչին բազմաթիւ հերոս ազատամարտիկներ եւ զինծառայողներ:

Գերաշնորհ Տ. Նաթան արքեպիսկոպոս Յովհաննիսեան հոգեհանգստեան կարգ կատարեց՝ ներկաներուն կոչ ուղղելով միանալ իր աղօթքին եւ խնդրել Տիրոջմէ, որ մեր հերոսներուն հոգիները խաղաղութեան մէջ պահէ եւ անոնց ընտանիքներուն ոյժ շնորհէ, վիշտը յաղթահարելու համար:

Պարոն Մեղրակեան ծաղկեպսակ զետեղեց զոհուած ազատամարտիկներու յիշատակը յա-

ՇԱՐԼ ՄԻՇԷԼ - ՆԻԿՈԼ ՓԱՇԻՆԵԱՆ ՎՅՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ ՊՐԻՔՍԵԼԻ ՄԷՋ

Յունիս 2-ին, Հայաստանի Հանրապետութեան վարչապետի պաշտօնակատար Նիկոլ Փաշինեան Պրիքսելի մէջ հանդիպում ունեցած է Եւրոպական խորհուրդի նախագահ Շարլ Միշելի հետ: Կողմերը քննարկած են Հայաստան-ԵՄ համագործակցութեան ընթացքը, այս տարւան Մարտ 1-էն ի զօրու դարձած համապարփակ եւ ընդլայնուած գործընկերութեան համաձայնագրի ծիրին մէջ նախատեսուող ծրագիր-

ները, մասնաւորապէս Հայաստանի բարեփոխումներու եւ ժողովրդավարութեան ամրապնդման միտող համատեղ միջոցառումներն ու գործողութիւնները:

Շարլ Միշել ողջունած է վերջին երեք տարիներուն Հայաստանի մէջ ծայր առած բարեփոխումներն ու ժողովրդավարութեան ամրապնդման ուղղուած Հայաստանի կառավարութեան քայլերը:

Նիկոլ Փաշինեան ներկայացուցած է Արցախեան 44-օրեայ պատերազմէն ետք Հարաւային Կովկասի, յատկապէս հայ-ատրպէյճանական սահմանին ստեղծուած իրավիճակը: Ան ընդգրծած է միջազգային հանրութեան կողմէ Ատրպէյճանի գրգռիչ գործողութիւններուն համարժէք արձագանգելու անհրաժեշտութիւնը, հայ ռազմագերիներու վերադարձի ապահովման ուղղութեամբ ձեռնարկուած քայլերը եւ ողջու-

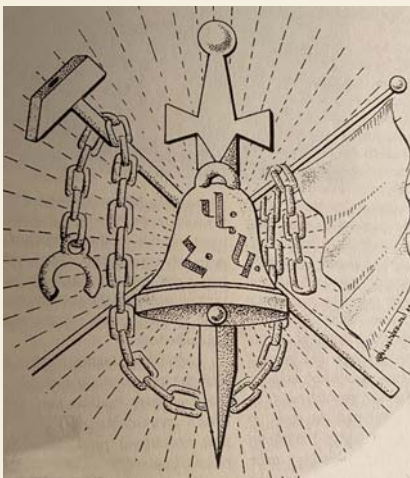
(Շար.ը տեսնել էջ 11)

ԱՅՍ ԹԻՒՈՎ ԿԱՐԴԱԼ՝

ՉԱՆԳԵՉՈՒՐԻ ՄԻՋԱՆՅԷ ԹԷ...	Էջ 2
ՄԱՅԻՍԵԱՆ ԵՐԷԿԻ ՂՕՂԱՆՑՆԵՐԷՆ ԵՏԸ...	Էջ 3
ՄՏԱՌՈՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ՈՐՊԵՍ ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՐԴԻ ՊԱՆԱԿԱՊԵՏՆԵՐ	Էջ 4
ՈՌԻՍ ԱԶԱՅՅԻՆ ՊԱՐԱԾԱՐԱՍՏՈՒԹԻՒՆԸ...	Էջ 5
ԵՐԷԿՈՒՄՆ ԵՒ ԱՅՍՕՐՈՒՄՆ ԱՌԱՆՅԱՆՆԵՐԶԵՐՈՒ ԵՒ...	Էջ 6
ՖԻՆԱՆՍԱԶՅՈՒՆ ԳՐԱԳԷՏ ՊԵՏՐՈՍ ԶԱՐՈՅԵԱՆ	Էջ 7
ՄԻՋԱԶԱՅՅԻՆ ԳԻՏԱԺՈՂՈՎ ՄԱԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆՈՒՄ	Էջ 8
ԱԶԱՅՅԻՆ ՅՈՒՐԱԿԱՌՈՐՈՒԹԻՒՆ ՈՐԲ. ԸՆԿ. ԱՐԱ ԱԶԱՐՈՆԵԱՆԻ	Էջ 9
ՄԱՌԱՅԷ՝ ԵՒ ՄՈՌՅԻՐ	Էջ 9

ԵՐԷԿԱՆԻ ՄԷՋ ՄԻՋԱԶԱՅՅԻՆ ԳԻՏԱԺՈՂՈՎ ՎԵՐԱԿԱԶՄԵԱԼ ՅՆՉԱԿԵԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ 125-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԻԹՈՎ

Յունիսի 1-ին ՀՀ ԳԱԱ պատմութեան ինստիտուտի նիստերի դահլիճում տեղի ունեցաւ պատմութեան ինստիտուտի տնօրէնութեան եւ Նոր պատմութեան բաժնի կազմակերպած «Վերա կազմեալ

հնչակեան կուսակցութեան հիմնադրման 125 եւ Արփիար Արփիարեանի ծննդեան 170-ամեակներին նուիրուած» միջազգային գիտաժողով: Բացման խօսքով հանդէս եկաւ ՀՀ Գիտութիւնների Ազգային Ակադեմիայի ակադեմիկոս Աշոտ Մելքոնեանը: Գիտաժողովը ողջունեց Հայաստանի ԳԱԱ հայագիտութեան եւ հասարակական գիտութիւնների բաժանմունքի ակադեմիկոս քարտուղար Իւրի Սուվարեանը:

Գիտաժողովի ողջ ընթացքը նախագահեց պգո, փրոֆէսոր Սուրէն Մարգսեանը:

«Ա. Արփիարեանը «Մշակի» թղթակից» հետաքրքիր զեկուցումով հանդէս եկաւ ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ Ա. Խառատեանը: «Մ. Տաւատեանի եւ Ա. Արփիարեանի գաղափարական ներհակութիւնները» թեմայով փաստահարուստ հեցքով եւ գիտական արդիականութեամբ առանձնացող զեկուցումով փրոֆէսոր Ս. Մարգսեանը: Այնուհետեւ «Ա. Արփիարեան. Հասարակական-քաղաքական հայեացքներն ու գործունէութիւնը» թեմայով զեկուցում-

ներ կարդացին դոցենտներ Գ. Յովհաննիսեանը, «ԱՄՆ-ում Հայաստանի Առաջին հանրապետութեան ռազմական առաքելութեան գործունէութեան լուսաբանումը հնչակեան մամուլի էջերում» թեմայով՝ Ա. Ղամբարեանը, «Արեւմուտքում հայ առաջին լոքքիստական կազմակերպութիւնների հիմնադիր, Վերակազմեալ հնչակեան Միւրան Սվազեանը Հայաստանի ռազմավարական կողմնորոշման մասին» թեմայով՝ Բ. Աւագեանը:

(Շար.ը տեսնել էջ 11)

Խմբագրական

ԶԱՆԳԵԶՈՒՐԻ ՄԻՋԱՂՅՔ ԹԷ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԴԱՄԱՀԱՏՈՒՄ

Արցախեան պատերազմը իր տուած մարդկային եւ հողային կորուստներէն անկախ պատճառ դարձած էր հայ քաղաքական միտքի եւ կամքի անդամալուծման: Վարչապետ Նիկոլ Փաշինեան սկսած էր իր ինստիտուտներէն ստորագրել միջազգային պարտամուրհակներ որոնք Հայաստանը կը դնէին գոյութենական վտանգի առջեւ. այս կամակատարութիւնը կը բխէր Հայաստանի վարչապետին ենթագիտակցական այն պարտաւորութենէն որ Ռուսաստանի նախագահը՝ Վլատիմիր Փութին Հայաստանը փրկած էր աւելի աղէտալի ճակատագիրէ մը եւ հետեւաբար անոր ցուցմունքներուն կամ հրահանգներուն ենթարկուիլը այդ փրկարար գործին շարունակման երաշխիքը կրնար հանդիսանալ: Նոյնիսկ ստորագրուած պայմանագիրներէն անտեղեակ կը մնային վարչապետի դահլիճի անդամները, եւ մասնաւորաբար արտաքին գործոց եւ պաշտպանութեան նախարարները: Այժմ կը մնան ժողովրդային զանգուածներուն տեղեկացուածութիւն ու համամտութիւնը: Փաշինեան յատկապէս երախտապարտ կը մնար Փութինին որ փրկած էր իր սեփական իշխանութիւնը. որովհետեւ, պատմական ու միջազգային ասանդութեամբ այդպիսի ահաւոր պարտութեան մը պատասխանատուն ինքնաբերաբար հեռացուած պիտի ըլլար իշխանութենէն:

Հոգեբանական այդ շշմածութեան մթնոլորտին մէջ Ատրպէյճանի նախագահը՝ Իլիւմ Ալիւ եւ դառնար աւելի եւ աւելի պահանջկոտ Հայաստանի նկատմամբ, օգտագործելով Փաշինեանի շուարու մը որ Փութինի ամենաթողութիւնը:

Իր այս ածապարանքին մէջ է որ Ալիւ սկսաւ պահանջ պահանջի վրայ աւելցնելով ու գերազանցելով պայմանները այն փութկոտ յայտարարութեան որ կը կրէր եռակողմ ստորագրութիւն: Ալիւի կողմէ հայ ռազմագերիները չվերադարձնելու յամառութիւնը, Հայաստանի հողէն ներս թափանցելու լկտիութիւնը եւ այդ թափանցումէն վերջ նոր ռազմագերիներ առեւանգելու սանցարձակութիւնը պայմաններ դարձան իր գլխաւոր նպատակին՝ Զանգեզուրի միջանցքին իրագործման պահանջին:

Անշուշտ Հայաստանի բնակչութեան եւ քաղաքական շրջանակներուն անհանգստութիւնը ի տես այս զարգացումներուն, հասկնալի են: Սակայն հետզհետէ կը պարզուի որ Ալիւի մերժումը Նոյեմբեր 9ի պայմանները գործադրելու առիթ դարձաւ որ Հայաստանի իշխանութիւնները որոշ չափով սթափին պատերազմի ահաւոր հարուածէն, եւ միւս կողմէ ալ միջազգային հանրութիւնը հետզհետէ իրազեկ դառնայ Կովկասի մէջ կատարուածին, եւ մանաւանդ Մոսկուայի եւ Անքարայի միջեւ կայացած փութկոտ հասկացողութեան եւ կարգադրութիւններուն եւ սկսի հակազդել անոնց:

Գալով Զանգեզուրի միջանցքի հարցին՝ Ալիւի պահանջն է տիրանալ հողաշերտի մը Զանգեզուրի մէջ ուր, Հայաստանի ինքնիշխանութեան սկզբունքները ոտնակոխելով Ատրպէյճանի մայր ցամաքամասը միացնել Նախիջեւանին: Արդէն, Սեւ լիճի ափին ազերիներու ռազմական կեդրոնացումները խորհրդանշական կերպով իրարու կը մօտեցնեն Ատրպէյճանի մայր ցամաքն ու Նախիջեւանը իբրեւ ամենէն մօտիկ կէտեր, 40 քիլոմէթրի հեռաւորութեամբ: Ըստ Ատրպէյճանի նաեւ այդ միջանցքին վերահսկողութիւնը պիտի կատարէին ռուսական զինուորներ, փաստօրէն կիսելով Սիւնիքի հողամասը եւ Հայաստանի կեդրոնական կառավարութեան վերահսկողութենէն դուրս պահելով Հայաստանի հարաւը, ինչ որ կը նշանակէր Հայաստանի կենսական սահմանը փակել Իրանի հետ եւ նոյն ատեն Հայաստանը զրկել իր հանքային գլխաւոր հարստութենէն՝ մոլիպտենէն, որ կը պեղուի ու կը մշակուի հարաւային այդ հատուածին մէջ:

Ինչպէս ծանօթ է՝ Ալիւ նաեւ յայտարարած էր որ ի հարկին զինու ոյժով պիտի պարտադրէր Հայաստանին զիջիլ այդ միջանցքը:

Մինչ Ալիւ կը շարունակէ մնալ իր պնդումին մէջ, միջազգային զարգացումները կը յառաջանան այլ ուղղութեամբ. օրինակ ան, վերջերս օգտագործելով Թուրքիոյ Փոխադրութեան նախարարին՝ Ատիլ Քարահամալիւ-օլլուի այցը Պարսո՝ յայտարարած էր - «Ինչպէս գիտէք, պատերազմէն ետք, առաջին հանգրուանին Հայաստան բողոքած էր ծրագրին դէմ: Այսուհանդերձ տեղեկացայ որ հայկական կողմը արդէն սկսած է ճիշդ կերպով վերլուծել հարցը եւ անդրադառնալ այս միջանցքի անխուսափելիութեան, եւ լաւ արդիւնքներ կան»:

Միւս կողմէ Հայաստանի փոխ վարչապետ Մհեր Գրիգորեան, որ իր ազերի եւ ռուս պաշտօնակիցներուն հետ պարտականութիւնն ունէր Նոյեմբեր 9ի յայտարարութեան պայմանները գործադրելու, յայտարարած է - «Եթէ միջանցք անուանելով ինչ որ մարդիկ ունեն տրամապորտային ուղիներ՝ դա մի հարց է, բայց միջանցք ասելով մարդիկ նկատի ունեն սուվերէնութեան հետ կապուած որեւէ հանգամանք՝ կրկին վստահեցնում են դա բացառում է իմ քննարկումների օրակարգում»:

Արդէն Մհեր Գրիգորեանի մաս կազմած եռակողմ յանձնաժողովը դադրեցուցած է իր աշխատանքները, որովհետեւ, ի վերջոյ Հայաստան համարձակութիւնն ունեցած է պնդելու թէ ճամփաներու եւ հաղորդակցութեան միջոցներու ապարգելումը կարելի չէ քննարկել այնքան ատեն որ Ատրպէյճան իր զօրքերը չէ հեռացուցած Հայաստանի սահմաններէն:

Հայաստանի սահմաններուն անբռնաբարելիութեան մասին յայտարարած է նաեւ Իրանի արտաքին գործոց նախարարը, աւելցնելով որ իր կառավարութեան համար կարմիր գիծ է ատիկա:

Ռազմագերիներու վերադարձին եւ սահմաններու բռնաբարման մասին յայտարարութիւններ ըրին նաեւ Եւրոպական Միութիւնն ու Միմքի խումբի համանախագահները:

Թուրքիան հակառուսական քաղաքականութեան իր հաւաստիքները վաճառելով Արեւմուտքին, երկար ատենէ ի վեր կը գործածէր ՆԱԹՕի հովանին եւ Արեւմուտքի զինական հզօր կարողութիւնները, իր սեփական շահերը հետապնդելու: Սակայն, Արեւմուտքը սկսած է անդրադառնալ այդ շահատակութեան եւ հաստատել որ Կովկասի մէջ իրականացուած վերջին ռուս-թրքական համաձայնագիրը – որուն գոհը դարձան Հայաստանն ու Արցախը – այնքան ալ չեն բխիր Արեւմուտքի շահերէն: Այդ իմաստով կրկնապէս նշանակալից է Եւրոպական Միութեան նախագահին յայտարար-

ութիւնը յատկապէս Յունիս 2էն առաջ, երբ ան պիտի հանդիպէր Նիկոլ Փաշինեանին. արդարեւ Շարլ Միշէլ յայտարարած է. «Մենք միամիտ չենք: Թուրքիան հարեւան երկիր է, ան ՆԱԹՕի անդամ է, սակայն Եւրոմիութեան համար հիմնարար է համոզուիլ, որ այդ երկիրը դրական որոշում ունենայ եւրոպական շահերու նկատմամբ ... անցեալին այս հակամարտութիւններու վերաբերեալ Թուրքիոյ դիրքորոշումը չէր բխէր Եւրոմիութեան շահերէն: Մենք պատրաստ ենք մեր զինանոցի մէջ գտնուող բոլոր գործիքները օգտագործել Թուրքիոյ վարքագծին վրայ ազդելու»:

Քիչ մը ուշ՝ սակայն, Եւրոպական Միութիւնը սկսած է անդրադառնալ թէ Թուրքիան ինչպիսի՝ անպարկեշտութեամբ շահարկած է իր յարաբերութիւնները Արեւմուտքին հետ:

Վարչապետի պաշտօնակատար Նիկոլ Փաշինեան, Շարլ Միշէլի հանդիպէն օր մը առաջ, սիրալիբ հիւրընկալութեանը արժանացած էր Ֆրանսայի նախագահ Էմմանուէլ Մաքրոնի, որ անկաշկանդ զօրակցութիւն յայտնած էր Հայաստանին: Նախագահ Մաքրոն, ամենէն գործօն եւ հայա-նպաստ առաջարկներ ներկայացուցած է Միմքի խումբի կազմէն ներս: Ան էր որ նախաձեռնած էր Արցախի հարցը տանիլ ՄԱԿի Ապահովութեան Խորհուրդին, եւ անոր հովանիով ռազմական օժանդակութիւն ցոյց տալ Հայաստանին: Այդ նախաձեռնութիւնը վստահաբար պիտի հանդիպէր Մոսկուայի վերջին, որովհետեւ նման նախաձեռնութիւն մը պիտի նշանակէր ռուսթրքական կարգադրութիւնները խանգարել Կովկասի մէջ:

Երբ Ֆրանսա հայանպաստ յայտարարութիւններ կը կատարէ, պէտք չէ ժամանակի մեր հայ ղեկավարներուն նման թիրախաբերութիւն ունենալ որ այդ երկիրը հայասէր է: Բնականաբար, ինչպէս միւս երկիրները, Ֆրանսան եւս մրցումի մէջ է միւս մեծ երկիրներու նման իր սեփական շահերը հետապնդելու, մանաւանդ երբ Անգլիա իր քարիտին շահերը խարսխած է Ատրպէյճանի մէջ, իսկ Ամերիկա կը փորձէ մշակել Վրաստանը իբրեւ ՆԱԹՕի հաւանական անդամ: Հետեւաբար հասկնալի կը դառնայ որ Ֆրանսան ալ մօտենայ անոր մնացած Հայաստանին: Սակայն, աւելորդ պիտի չըլլայ յայտել նշել նաեւ պատմական այլ ազդակ մը եւս: Կենթադրենք որ Ֆրանսա պատմական պարտքի մը տակ կը զգայ ինքզինքն որ 1920ի Օգոստոսին հայկական Կիլիկիան յանձնեց քեմալական Թուրքիոյ. իսկ այսօր, երբ Թուրքիա դարձեալ նստած է Հայաստանի սահմանին՝ Ֆրանսա պիտի չուզէր կրկին բաժնեկից դառնալ նման աղէտալի գործարքի մը:

Նախագահ Ալիւի մտաւտեռումը եւ յամառութիւնը անպայման իրականացնելու Զանգեզուրի միջանցքը կասեցուցած են քաղաքական զարգացումները Կովկասի մէջ: Այդ միջանցքը որքան գոյութենական վտանգ է Հայաստանի համար, նոյնքան կենսական նշանակութիւն ունի Ատրպէյճանի համար, մինչ Թուրքիոյ համար դարաւոր երազի մը անկիւնաքարը կրնայ դառնալ՝ ճամբայ բանալով իր թուրանական կայսրութեան ծրագիրներուն. սակայն, ժամանակը կը յառաջանայ եւ նոր զարգացումները կըրնան նաեւ աննպաստ ըլլալ թուրքական կողմին:

(Շար.ը տեսնել էջ 10)

Պատասխանատու խմբագիր՝	Երուանդ Ազատեան (Տիթորոյ)
Գործադիր խմբագիր՝	Յակոբ Վարդիվառեան (Նիւ Հըրզի)
Խմբագրական Կազմ	
Տոբթ. Յարութիւն Արզումանեան	(Մոնթրէալ)
Յակոբ Աւետիքեան	(Երեւան)
Պայծիկ Գալայեան	(Պէյրուք)
Զաւէն Գրիգորեան	(Աթէնք)
Վաչէ Սեմերեան	(Լոս Անճելըս)
Հասցէ	
Baikar Association Inc. 755 Mt. Auburn Street Watertown, MA 02472 U.S.A. E-mail: baikarweekly@gmail.com Tel: 1-201-406-9771 Fax: 1-201-661-8722	

ՄԱՅԻՍԵԱՆ ԵՐԷԿԻ ՂՕՂԱՆՋՆԵՐԷՆ ԵՏՔ ԵՌԱՏՕՆԸ ՊԻՏԻ ՄՆԱՅ ՅՈՒՇ... ԹԷ ԱԶՔ ԾԱԿՈՂ ՓՈՒՇ...

Յատուկ «ՊԱՅՔԱՐ»-ին

... Մի քանի օրեր առաջ, Մայիսի 9 -ին, ազգովին, կը յուսայինք մեծ ուրախութեան մէջ նշել ՄԱՅԻՍԵԱՆ ԵՌԱՏՕՆԸ՝ լեցուն խանդավառութեամբ, յաղթ ոգետրութեամբ եւ անհուն հպարտութեամբ: Պիտի ծածանէինք եռագոյնը, պիտի երգէինք յաղթանակի զնգուն երգեր, պիտի գովէինք մեր բանակը, մեր ոյժը եւ մեր ապագայի հանդէպ ունենայինք գունատր երազներ...: Պիտի... պիտի... պիտի...:

Սակայն, ցաւ ի սիրտ, մեր փայփայած ուրախութիւնը մնաց մեր փորին մէջ եւ 44 օրերու ընթացքին սխալ քաղաքականութեան եւ անհեռատես հաշիւներու արդիւնքով քանդուեցան մեր բոլոր երազները, եւ գրեթէ երեք տասնամեակներէ ի վեր բարձրացող տօնական շքեղութիւնն ու հնչեղութիւնը հիմա լռած են, իսկ մինչեւ երէկ փառատոր ձեւով նշուածն ու փայփայուածը եռատօն չէ այլեւս...: Ան արդէն կը պատկանի անցեալին ու պատմութեան: 9 նոյեմբեր 2020 թուականի արցախեան պատերազմին մեր արձանագրած խայտառակ ձախողութեան արդիւնքով ստորագրուած պարտադրական պայմանագրով, ԵՌԱՏՕՆ-ը դարձուցինք՝ տխուր սգատօն:

Կ'երեւի, մենք իրապէ՛ս արժանի չէինք այդ պանծալի յաղթանակին, եւ Շուշիի ազատագրութենէն ետք՝ (9 Մայիս 1994), մեր ուրախութեան զինովութիւնը տեսնեց հազիւ 26 տարի, մինչեւ 2020 թուականի Սեպտեմբերի 27: Ողբամ զքեզ անբախտ Արցախ, ողբամ զքեզ որբուկ Շուշի, ողբամ զքեզ յիմար հայ ժողովուրդ, որ ունեցար անհեռատես ու անշրջահայեաց ղեկավարութիւն, որ ծունկի եկաւ ազերի վոհմակներու կամքին ու ոյժին առջեւ, իր յիմար հաշիւներուն արդիւնքով:

1918 թուականի մայիսին իրականացած Սարդարապատեան յաղթանակէն եւ Շուշիի ազատագրման 1994 թուականի մայիսէն ետք հայութեան մեծագոյն դժբախտութիւնն էր որ պատահեցաւ, երբ Արցախեան պատերազմով կորսնցուցինք հող, մարդոյժ եւ մեր հայկական արժանապատուութիւնը: Այսօր չունինք երբեմնի հզօր բանակը եւ մանաւանդ պատերազմող ժրջան ու խիզախ երիտասարդութիւնը: Չախողութեան մեղքը չեմ ուզեր բարդել մէկու մը վրան, վաղը այդ պիտի փաստէ պատմութիւնը, բայց հայութիւնը այսօր կ'ապրի երկրորդ Մեծ Եղեռն:

1915 թուականէն ետք, Արցախեան պատերազմի արդիւնքով, կը խորհիմ, որ հայութիւնը ունեցաւ իր երկրորդ մեծ ցեղասպանութիւնը, զոր բառերով գնահատել շատ դժուար է եւ սարսափեցնող: Ո՞ր էինք եւ ուր հասանք: Ո՞ր են հիմա հնչած յաղթանակի մեծ-մեծ խօսքերը: Ո՞վ պէտք է պատասխան տայ պատահած խայտառակութեան համար: Ո՞ր է մեր տաքզլուխ հայրենի ղեկավարութիւնը...: Մեր կորսնցուցածը այնքան ծանր է ու դժուարամարս, որ չեմ կրնար թուարկել: Մարդկային հազարաւոր զոհերու, հողային կորուստներու, անհետ կորածներու եւ կորսուած արժանապատուութեան դիմաց, միսիթարական ոչ մէկ բան գոյութիւն ունի այսօր՝ մայիսեան օրերուն:

Այսօր ամբողջ հայութիւնը նուաստացուցած 9 նոյեմբերի վատ ու ստորնացնող համաձայնութենէն ետք, երբ կը ջանանք ձեռով մը սփռփել մեր խորունկ վերքերը, զարմանալիօրէն տակաւին ականատես կ'ըլլանք տարածաշրջանէ ներս հարեւաններու կողմէ բարձրացող նոր նոր բարբառանքներու, որոնց թունալից պարունակութիւնը իրապէս կը պատճառէ վիրատրանք:

Պատերազմէն ետք Հայաստանի վարչապետին, Ռուսիոյ եւ Ատրպէյճանի նախագահներուն միջեւ ստորագրուած պարտադրական համաձայնագրի ոգիին ու բովանդակութեան, մանաւանդ անոր թաքուն յօդուածներուն զարմանալի է, որ տակաւին ամբողջապէս տեղեակ չէ հայ ժողովուրդը: Տեղեակ չեն նոյնիսկ վարչապետին անմիջական գործակիցները եւ կուսակցակիցները: Սակայն, ինչպէս որ կը նշմարենք, օրէ օր կը բարձրանան նոր սպառնալիքներ, որոնք արդէն դարձած են լուրջ կերպով մտահոգիչ, քանզի անոնք կը կրեն ազերիական ծաւալողական նոր նկրտումներ եւ ցանկութեան հետ կը լսուին նոր պատերազմի կոչեր:

Այսօր, մեր գոյգ հարեւանները՝ Ատրպէյճանն ու Թուրքիան, որոնք Հայաստանի վրայ շղթայազերծեցին Արցախեան պատերազմը, մէկ կողմէ կը

ՀԱՄԱՐԿ ՄԱՐՏԻՐՈՍՏԱՆ

սպառնան եւ միւս կողմէ ալ կ'ուզեն դիւանագիտական խաղով «Բարի դրացնութեան» դասեր տալ մեզի: Առաջինը մերք կը սպառնայ՝ Սիւնիքը գրաւելու, եւ մերք ալ տնտեսական դիւանագիտութիւն յառաջ քշելով համաձայնութեան հասնիլ. իսկ երկրորդը՝ իր դարատր երազը իրականացնելու համար առաջ կը մղէ Ատրպէյճանը, քողագերծած իր իսկական ցանկութիւնը եւ խաղը, որ բացատրութեան չի կարօտիր:

Շատ բնականաբար, Կովկասը իր աքցանին մէջ առնել միտող Միացեալ Նահանգները, սառն անտարբերութեամբ կը հետեւի տարածաշրջանի զարգացումներուն: Մենք շատ մօտէն տեսանք Միացեալ Նահանգներու եւ Արեւմտեան լուռ անտարբերութիւնը 44 օրերուն ընթացքին: Այդ մէկը լաւագոյն փաստն է, թէ անոնք ինչպիսի՜ քաղաքականութեան մը ջատագովներն են, երբ Կովկասէն ներս Վրաստանն ու Ատրպէյճանը կը հնչեցնեն ՆԱԹՕ-ի շեփոր, իսկ մենք շուրաւ քաղաքական քամիներէն ու հոսանքներէն, արդէն հեռացած ենք մասամբ Ռուսաստանէն եւ մասամբ ալ Իրանէն, անտեսած մօտ դրացիները եւ գրկելու պատրաստ հեռաւոր Արեւմտեան խոստում շռայլող աղուէսները: Բայց արդեօ՞ք չենք գիտեր դաս քաղել պատմութենէն: Առանց մոռացութեան տալու Ռուս-թրքական սիրաբանութիւնը, ժամանակն է, որ մեր դիւանագիտութիւնը լողալ սորված ըլլար՝ անցնող երեսուն տարիներուն: Գոնէ...:

Տարածաշրջանէ ներս պէտք է գիտակցինք, որ կը զարգանան նոր-նոր մագլցումներ եւ տեղի կ'ունենան այնպիսի համաձայնութիւններ, որոնց կարեւորութիւնը պէտք է ոչ թէ զգալ, այլ տեսնել՝ շօշափելով: Մի քանի օր առաջ ստորագրուած Չինաստան-Իրան 450 միլիարտ տոլար համաձայնութիւնը՝ ռազմական, տնտեսական, շինարարական եւ այլ, պէտք է շատ մօտէն հետաքրքրէր Հայաստանի Իշխանութիւնները: Իրանի մէջ նախաձեռնուելիք ծրագիրները՝ օդակայան, նաւամատոյց, շոգեկառքի գիծ, առեւտրային կապեր գլխու պտոյտ տուող ծրագիրներ են, որոնք մօտ են մեր սահմանին: Բայց արդեօ՞ք մենք հետաքրքրուած ենք...:

Վերջերս, սոյն թուականի Ապրիլի 24-ին Միացեալ Նահանգներու նախագահ Պայդընին կողմէ հնչած Ցեղասպանութիւն եզրոյթէն ետք, անկասկած որ շատ բան ակնկալելի է տարածաշրջանէն ներս եւ ամէն վայրկեան կրնայ պատահիլ անսպասուած կացութիւն՝ ի շահ կամ ի վնաս թէ՛ Ատրպէյճանին եւ թէ՛ Թուրքիոյ: Պայդընի արձակած Ցեղասպանութիւն ռուբը կրնայ գրաւական եւ յուսադրող երեւոյթ ընդունուիլ Յունաստանի կողմէ եւս եւ ինչո՞ւ ոչ, Ատրիներուն համար, որոնք քնացած էին 106 տարիներէ ի վեր: Հիմա՞ արթնցաւ Միացեալ Նահանգներու դիւանագիտութիւնը: Վստահաբար ոչ, բայց Ռուսաստանի դէմ պատմէշուէլու նոր ժամանակացոյց հարկաւոր է Միացեալ Նահանգներուն համար:

Հակառակ հնչած Ցեղասպանութիւն բառին, կը խորհիմ, որ դիւանագիտութեան աղուէս Թուրքիան, Ցեղասպանութեան յայտարարութենէն ետք պիտի դիմէ նոր քայլի եւ պիտի ջանայ բարեկամութեան նոր տեսակի կամուրջ հաստատել Հայաստանի նոր ու անփորձ իշխանութիւններուն հետ, յանուն բարի դրացնութեան՝ առեւտրի, տնտեսական շահի եւ հեռաւոր նպատակներու իրագործման համար, անոնցմէ պահանջելով մոռնալ՝ պահանջատիրութիւնը:

Թուրքիան, այսօր, կամ վաղը, հնարաւոր է, որ ներողութիւն խնդրէ Հայաստանէն... եւ սա՞՝ հաւանական է, եւ այս ուղղութեամբ նախագահ Էրտողան որպէս նախաքայլ մի քանի անգամ ցաւակցական նամակ ալ յղած է Պոլսոյ Պատրիարքութեան...: Բայց հայ ժողովուրդին ու մանաւանդ Հայաստանի նոր Իշխանութիւններուն համար ընդունելի պէտք է ըլլայ մէկ բան, որ Արեւմտեան Հայաստանի հողային դատը, քանդուած մշակութային հազարաւոր կառոյցներուն արժէքը եւ մանաւանդ Մէկուկէս միլիոն անմեղ հայերուն արեան գինը սակարկելի խաղաքարք չէ ու չի կրնար ըլլալ Հայաստանի Իշխանութիւններուն եւ Թուրքիոյ միջեւ: Թուրքիոյ հետ սիրաբանութեան պատրաստուող Հայաստանի նորեւելի իշխանութիւնը չի կրնար կամայական որոշում արձակել՝ Արեւմտահայ զանգուածներու հաշտոյն, այնքան ատեն որ կայ Արեւմտահայ՝ հոգ չէ, թէ ցրուած աշխարհի տարածքին...:

Արեւմտեան դիւանագիտական աղբիւրներու նեցուկով ոտքի կեցող Հայաստանի ներկայ իշխանութիւնները, իրենց անփորձ քաղաքական ուսումներով թող անգամ մը եւս չվնասեն մեր դատին՝ խարխուլ կամուրջներ հաստատելով Թուրքիոյ հետ: Արցախեան պատերազմի խայտառակ պարտութիւնը պէտք է լաւագոյն դասը հանդիսացած ըլլայ անոնց: Հիմա երբ Հայաստանի մէջ ժողովուրդը կը պատրաստուի նոր ընտրութիւններու, շատ բան կ'ակնկալուի ընտրազանգուածէն... անոնք անգամ մը եւս չեն կրնար խաբուիլ հնչած սուտերէն ու խոստումներէն, եւ Հայաստանը առաջնորդել նոր քառսի:

Իշխանութիւններ պէտք է իմանան մէկ բան. Ժողովրդավարութիւնը ժողովրդավառութիւն չէ: Մասամբ մը կորսնցուցինք Արցախը, գոնէ պահել գիտնանք Հայաստանը:

Պէլքոբ

ՄՏԱԿՈՐԱԿԱՆՈՒԹՒՒՆԸ ՈՐՊԵՍ ԸԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ: ԴԱՍԵՐ ԻՍՐԱՅԵԼԷՆ

Յատուկ «ՊԱՅՔԱՐ»-ին

Արցախեան վերջին 44-օրեայ պատերազմէն յետոյ խոր ցնցում ու աճող զայրոյթ առաջացաւ մէջս. համոզուած եմ, որ աշխարհասփիւռ հայերու մօտ եւս յառաջացան նոյն տեսակի զգացումներ եւ ինքնահաշտարկի ցաւալի պահեր: Պատերազմի թէժ պահերուն էր, երբ յետադարձ ակնարկով մը միտքերս ճախրեցան դէպի 1980, Երուսաղէմի մէջ ամառնային երեկոյ մը, երբ ծնողներուս ներկայութեան հպարտօրէն ցոյց տուի գիտելիքներս՝ Յեղասպանութեան պատմութեան մասին: Յաճախած ըլլալով Նիկոսիոյ (Կիպրոս) այժմ փակ Մելգոնեան կրթական Հաստատութիւն, նոր շրջանաւարտս՝ խորապէս ազդուած էի Գերսամ Ահարոնեանի «Մեծ Երազի Դամբումն Վրայ»՝ հայոց պատմութեան վեցերորդ դասարանի դասագիրքէն: Այդ ամառ ես խորասուզուեցայ Հայոց Յեղասպանութեան ուսումնասիրութեան մէջ՝ մեծ ախորժակով խուզարկելով հայոց պատրիարքարանի Կիւլպէնկեան գրադարանի հարուստ գրականութիւնը: Ես կ'ուզէի իմանալ, թէ ինչո՞ւ եւ ինչպէ՞ս դարեր շարունակ գոյակցելէ ետք, օսմանցիներ թշնամական կեցուածք որդեգրեցին հայերու նկատմամբ:

Ահա հասած էր այն պահը, երբ կէսօրէ ետք մը, մեր տան բակը նստած ընկղմած էի ընթերցանութեանս մէջ: Կարծես երէկ էր, եւ ես դեռ կը լսեմ մեր հին սոճիին մէջ բոյն դրած թռչունները, որոնց ծվլոցը կը կտրէր հսկայական խոտածածկ տարածքի լռութիւնը, որ մեր տունը կը բաժնէր Սիոն լեռան վրայ գտնուող Christ church եկեղեցիէն: Իմ միտքերս բիրեղացան՝ եւ ամփոփուեցան որպէս մէկ յստակ պատասխան: Ակնյա՛յտը: Իմ «կեաւուր» նախնիները ցեղասպանուած են իրենց քրիստոնէական հաւատքին պատճառով, որուն որպէս արդիւնք, իմ Ուրֆացի մայրս և Մարաշցի հայրս ցեղասպանութեան ժամանակ կորսնցուցած են իրենց ընտանիքին անմիջական անդամները, իսկ իրենց որբացած ծնողները 1920-ին հասած են Հալէպ՝ վերապրելով Տէր Զօրի մահուան երթը:

Արցախեան 44օրեայ պատերազմը հպարտութենէ աւելի ամօթի խոր ապրումներով և ծակող մեղքի զգացումով յիշեցնել տուաւ, թէ ինչպէս նման տիպական դեռահասի միամտութեամբ, այդ երեկոյ ես գլուխ կը գովէի ծնողներուս, թէ այդպիսի որբերգութիւն այլևս չի կրնար պատահիլ մեր ազգին, որովհետև «Ես համոզուած եմ, որ քրիստոնէայ աշխարհը տէր կը կանգնի եւ պաշտպան կը հանդիսանայ մեզի»: Ի վերջոյ տրամաբանական էր, որ քրիստոնէաները իրար պիտի աջակցին խուսափելու համար նման նուաստացուցիչ որբերգութենէ:

Ես ծնողներուս դաւաճանած ըլլալու զգացումէն կը տառապէի: Ես ձախողած էի կատարելու իմ մեծ խոստումս: Նոյնիսկ աւելի վատը՝ ես դաւաճանած էի նաեւ իմ ժողովուրդիս: Իմ կեանքիս մէջ որոշ դիտաւորեալ ընտրութիւններ որ կատարած էի՝ փնտռելով աւելի բարձր և աւելի դժուար միտքի մարտահրաւերներ, բնականաբար զիս հեռացուցած էին հայկական աշխարհէն: Իմ ժողովուրդիս հանդէպ անտարբերութեան դատապարտիչ մեղաւորութիւնը խորութեամբ մղկտեցուցած էր սիրտս:

Վերջերս ատրպէյճանական վայրագ ներխուժումը Արցախի և Հայաստանի վրայ, ակամայ ցնցող յիշեցում մը դարձաւ, որ այսօր մենք նոյնքան խոցելի ենք, այնպէս ինչպէս որ էինք դար մը առաջ, և որ սուրբան Ապտուլ Համիտի արիւնալի քաղաքականութիւնը և Աթաթուրքի կայսերապաշտական և բանթուրանական երազանքները անցեալին չէին պատկանիր՝ այլ այսօր ողջ ու առողջ են տակաւին: Իրողութիւնը սակայն աւելի վատ դարձաւ, երբ քրիստոնէայ կարծեցեալ ժողովրդավարական Արևմուտքը նոյն անտարբերութեամբ ու լռութեամբ դիտեց քրիստոնէայ և ժողովրդավարական Հայաստանի դէմ նախադրածակ այս պատերազմը, այնպէս ինչպէս պատահած էր դար մը առաջ:

Այս ցնցիչ զարթոնումին վրայ գումարուեցաւ անօգնականութեան ցաւալի զգացումը: Բացառութեամբ ժամանակ առ ժամանակ եւրոպական որոշ զեկուցումներուն, միջազգային լրատուամիջոցներ հազիւ թէ կը կատարէին որևէ լուսաբանում պատերազմին վերաբերեալ: Աշխարհը քար լռութիւն պահեց, ի դէմ ստեղծուող մարդկային աղէտին:

Բայց վերջին հարուածը հասաւ այն լրատուութենէն, որ իմ ծննդավայր (բնիկ) երկիրը՝ Իսրայէլը, աշխուժօրէն Ատրպէյճանին կը վաճառէր գերժամանակակից զենքեր՝ ռազմական հաւասարակշռութիւն ստեղծելով յօգուտ վերջինին: Բացի այդ, ամերիկեան վերլուծական կեդրոնները և հասարակութեան հետ կապերու գործակալութիւնները իրականութեան մէջ կը վարէին ատրպէյճանամետ և հակահայկական քարոզչական պատերազմ: Ակնյայտ է, որ այդ չէր կրնար պատահիլ մէկ գիշերուան ընթացքին: Այն պէտք է ուշադիր ծրագրաւորուած ըլլար տարիներու ընթացքին, եթէ ոչ տասնամեակներու:

ՄԱՐԼԻՆ ԷՕՐՏԷՔՆԱՆ

Բնականաբար, յաջորդ տարակուսելի հարցը դարձաւ այն. թէ ի՞նչ կը մտածէ Հայաստանի ղեկավարութիւնը: Ո՞ր է Հայաստանի հետախուզութեան գործակալութիւնը: Ինչպէ՞ս կարելի է, որ ազգ մը, համաշխարհային մակարդակի շախմատիստներ ծնած ու արտադրած ըլլայ, ունենայ այդքան խեղճ հետախուզութեան (intelligence) գործակալութիւն: Ինչպէ՞ս է, որ մենք յայտնուեցանք նման անօգնական իրավիճակի մը դէմ յանդիման: Ես երբեք տարակոյս չունիմ հայ զինուորին բացառիկ խիզախ մարտունակ ոգիին նկատմամբ, բայց արդեօ՞ք ան պատրաստուած էր դէմ յանդիման գալու այդպիսի առաջադէմ զենքերու:

Եւ յետոյ... ինչո՞ւ համար հայեր համաշխարհային մակարդակով աւելի աղմուկ չէին բարձրացուցած նման զգայուն հարցի մը նկատմամբ, որ կը վերաբերէր մեր ազգի գոյութեանականութեան: Այստեղ, ի հարկէ, ես ալ հաւասարապէս մեղաւոր էի մեր հարցին նկատմամբ անգործուն կեցուածքի և անտարբերութեան համար:

Ինչ-որ կերպ ոյժերս մեկտեղելով «Times of Israel»- ի համար պատրաստուեցայ յօդուած մը գրելու: Բայց իմ զայրոյթիս ու հիասթափութեանս պատճառով յօդուածս եզրափակուեցաւ Իսրայէլի որդեգրած քաղաքականութեան քննադատութեամբ: Ի մասնաւորի պատերազմի ընթացքին Ատրպէյճանին աշխուժօրէն զենքի վաճառքի և ԱՄՆ-ի մէջ խորաշխարհային լուսաբանական հաւաքագրման համար, նաեւ ատրպէյճանամետ շահերը առաջ տանելուն համար:

Ի վերջոյ, նոյնիսկ «Իսրայէլը՝ Թուրքիայի և ՏԱԻԸ-ի կողմը Լեռնային Ղարաբաղի պատերազմին մէջ. Ո՞ր են Իսրայէլի խղճի ձայները» վերնագրով յօդուածին մեղմացուած տարբերակը երբեք չհրատարակուեցաւ: Աւելի ուշ ես իմացայ հայագիտութեան ամպիոնի անուանի մէկ զիտնականի մը մասին, որ ԱՄՆ-ի մէջ նման փորձ արդէն ունեցեր էր: Այդ զիտնականը մանրամասն քննադատեց էր հսկահայկական յօդուածը, բայց իր յօդուածը հրատարակուեցաւ այլ ամսագրի մը մէջ, որովհետև բնօրինակը տպագրած ամսագիրը չէր ընդունած անոր աշխատասիրութիւնը: Մամուլն ու լրատուական այլ աղբիւրներ ոչ միայն չէզոք դիրք բռնեցին, այլև աշխուժօրէն աջակցեցան Հայաստանի դէմ ատրպէյճանամետ աղտոտ արշաւին և լռեցուցին ձայները ի նպաստ Հայաստանի:

Ի՞նչ կարելի է ընել:

Իմ մտածումներս անխուսափելիօրէն կեդրոնացան Իսրայէլի վրայ: Ինչպէ՞ս Իսրայէլ պիտի վերաբերէր նման ծաւալ եւ կարեւորութիւն ունեցող հարցերու նկատմամբ: Վերջին հաշուով գիտազօտութիւնս Իսրայէլի մէջ կը վերաբերէր որոշ ռազմագիտական հարցերու, որոնց նորաստեղծ պետութիւնը ձեռնարկեց ի դէմ Իսրայէլի պետականութեան ստեղծման, ինչպէս նաեւ իսրայէլեան գերակշռութիւնը ճանչնալու Երուսաղէմի նկատմամբ թշնամի երկիրներու բուռն յարձակումներուն: Ժամանակակից իսրայէլական քաղաքականութիւնը մեծ մասամբ շեղած է այս ռազմավարական գործընթացէն պատասխանելու համար դէմ յանդիման գտնուող ժամանակակից մարտահրաւերներուն: Մարտահրաւեր մը, որ կրնայ օգտակար դառնալ հայոց, կը վերաբերի սփիւռքահայերու մտասեւեռուած քարոզչական արշաւին:

1948-ին Իսրայէլ պետութեան հիմնադրման շուրջ ստեղծուած եզակի հանգամանքները կ'երաշխատէին եզակի ռազմավարութիւն՝ լուծելու հսկայական մարտահրաւերները, որոնց դէմ յանդիման կը գտնուէր երկիրը միջազգային և տարածաշրջանային մակարդակներու ծիրէն ներս: Իսրայէլի ղեկավարութիւնը պետութեան հիմնադրութենէն ի վեր, հասկցեր էր քարոզչական աշխատանքի կարեւորութիւնը (hasbara, բառացիօրէն «քացատրելով», պաշտպանելով իսրայէլական տեսակէտը և քաղաքականութիւնը) Արևմուտքի մէջ, ուր լրատուամիջոցները կարևոր դեր կը խաղան զիտելիքներու տարածման և հասարակական կարծիքի ձևաւորման մէջ: Քարոզչական աշխատանքը այնքան հսկայական նշանակութիւն ունեցաւ Իսրայէլի արտաքին քաղաքականութեան մէջ, որ նոյնինքն Արտաքին Գործերու նախարարութեան մէջ ստեղծուեցաւ «hasbara»-յի առանձին գրասենեակ, որուն յաջորդեց անկախ Հանրային Դիւանագիտութեան National Public Diplomacy Ministry նախարարութիւնը, իսկ վերջին տասնամեակին՝ ստեղծուեցաւ Վարչապետի Գրասենեակէն ներս՝

Հանրային Դիւանագիտութեան Ստորաբաժանում: Քարոզչական աշխատանքները, որպէս այդպիսին, երբեք չեն սահմանափակուած լրատուամիջոցներով: Փոխաբեր, ինչպէս հետախուզութիւնը (intelligence), դարձած էր շատ բարդ գործարք մը, որ կառավարութեան տարբեր ճիւղերու միջոցով կը գործէր կրօնական, ակադեմական և արևմտեան հասարակութեան բոլոր միւս ոլորտներուն մէջ: Լարուած աշխատանքով, համակարգուած և նպատակային քարոզչական արշաւներու միջոցով էր, որ Իսրայէլը կրնար ապահովել միջազգային աջակցութիւն և զարգանալ որպէս արևմրտեան ոճի ժողովրդավարութիւն գերակշռօրէն իսլամական Միջին Արևելքի մէջ:

(Շար.1)

Թարգմանութիւն անգլերէնէ
Պայծիկ Գալայճեան

Դոկտ. Մարլեն Էօրտէկեան, նախկին դասախօս Վանորրայիլը համալսարանի մէջ: Մասնագիտացած՝ Հայոց եւ Միջին Արևելքի պատմութեան մէջ
Դոկտորական՝ Երուսաղէմի Եբրայական համալսարանէն

ՌՈՒՍ ԱԶԳԱՅԻՆ ԳԱՂԱՓԱՐԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՄԱՐՏԱՀՐԱՒԵՐՆԵՐԸ

3ատուկ «ՊԱՅՔԱՐ»-ին

«Փանթուրանականության ճանապարհը գրեթե զերծ է բոլոր խտրերեն, որոնց կը բախին օսմանցիութիւնն ու համախաւսութիւնը: Համաքուրանականութիւնն ուղղուած է առաւելապէս Ռուսաստանի դէմ, որ թէւեւ մեծ, բայց անյաղթելի չէ»:

Փանթուրքիզմի հիմնադիր եւ խոշորագոյն գաղափարախօս՝ Եռուսուֆ Աքչուրա

1991 թուականին փլուզուեցաւ ԽՍՀՄ անուրը կրող Ռուսական կայսրութիւնը, որուն հետեւանքով ստեղծուեցաւ միաբեւեռ քաղաքական աշխարհ մը, որ կը ղեկավարուէր Միացեալ Նահանգներու կողմէ: Ռուսական տէրութիւնը կը թեւակոխէ մասնատման եւ թուլացման շրջան՝ երկու փուլով: Առաջին փուլը յատկանշուեցաւ միութենական հանրապետութիւններու Ռուսաստանի կազմէն դուրս գալով եւ անկախութեան հռչակումով, իսկ երկրորդ փուլը կը դրսեւորուի Ռուսաստանի կազմին մէջ սկսած իսլամական ժողովուրդներու ազգային շարժումներով, որոնց նպատակն է դուրս գալ կայսրութեան կազմէն եւ հռչակել անկախութիւն:

Ռուսաստանի կազմին մէջ գտնուող իսլամ ժողովուրդներու ազատագրական պայքարը, կամ ինչպէս ռուսերը կը բնութագրեն՝ «անջատողական ձգտումները», ամենացայտուն կերպով արտայայտուեցաւ Չեչնիայի մէջ, որ զինեալ պայքարի դրօշակ բարձրացուցած էր անկախ պետութիւն ստեղծելու համար: Ռուսական տէրութիւնը, որ դարեր շարունակ զբաղած էր հարեւան ժողովուրդներու հայրենիքներու նուաճմամբ՝ «հողահաւաքի» քաղաքականութիւն իրականացնելով, այժմ թեւակոխած է ժամանակահատուած մը, որ կրնայ աւարտիլ կայսրութեան լիակատար մասնատմամբ եւ կործանումով: Եթէ Ռուսական կայսրութեան մասնատման գործընթացի առաջին փուլի ընթացքին վճռական դեր կատարեց Արեւմուտքը, ապա երկրորդ փուլին այդ գործընթացի արագացման դրօշակակիրի դերը ստանձնած է Թուրքիան՝ թիկունք ունենալով արեւմուտքը եւ ՆԱԹՕ-ն:

ՌՈՒՄ ԱԶԳԱՅԻՆ-ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՄԻՏՔԸ ՊԵՏՔ Է ՏԵՍՆԷ ԵՒ ՀԱՍԿՆԱՅ, թէ ինչպիսի վտանգ կը սպառնայ փանթուրքիզմը եւ փանիսլամիզմը Ռուսաստանի տարածքային ամբողջականութեան: Ստորեւ կը ներկայացնենք կարեւոր երկու փաստաթուղթ պատրաստուած Ռուսաստանի «պետական-հայրենասիրական միաւորումի» ծրագրին մէջ տեղ գտած վերոնշեալ վտանգին մասին:

Ա) «Հոգեւոր Ժառանգութիւն» փաստաթուղթին մէջ հետեւեալը ըսուած է.- «Ռուսաստանի տարածքային ամբողջականութեան մասնատման խնդիրը իրականացում է «մուսուլմանական հանրապետութիւններում» եւ անկլավներում: Այդ ճանապարհով է գնում Չեչնիան...«Իսլամական սեպարատիզմի» վտանգը Ռուսաստանի ամբողջականութեան համար շատ մեծ է»: Նոյն փաստաթուղթին մէջ թուրքական վտանգին մասին ըսուած է հետեւեալը.- «Տարածաշրջանային տէրութեան յաւակնութիւն ունեցող Թուրքիան բազմիցս յայտարարել է այդ շրջանում մուսուլմանական շարժմանը իր աջակցութեան մասին, մասնաւորապէս իր պատրաստականութեան մասին` գործնական կերպով մասնակցելու Լեռնային Ղարաբաղի խնդրի կարգաւորմանը` նոյն թում նաեւ ռազմական միջոցներով: Նման դիրքորոշումը մինչեւ այժմ էլ չի հանդիպել ՆԱԹՕ-ի աջակցութեանը, բայց բացառուած չէ որ հետագայում այդ դիրքորոշման արբագրումը: Կովկասում ՌՈՒՄԱՍՏԱՆԻ ԴԵՐԻ ԵՐԿԱՐԱՏԵՒ ԹՈՒԼԱՅՈՒՄԸ ԿԱՐՈՂ Է ՀԱՆԳԵՑՆԵԼ ԱՅԴ ԴԵՐԻ ԱՆՑՄԱՆԸ ԹՈՒՐԶԻԱՅԻՆ»:

Բ) «Մանիֆեստ` Ռուսաստանի վերածնութեան» փաստաթուղթի մէջ, որ կազմուած է «Ռուսաստանի Վերածնութեան Միութիւն» եւ «Ռուսական Համայնքների Գոնկրետ» կազմակերպութիւններու նախաձեռնութեամբ, հետեւեալը կ'ըսուի.- «Ասիական քաղաքակրթութիւնների զարգացումը օրինաչափօրէն նրանց բերում է ռուսական քաղաքակրթութեան ոչնչացման ձգտմանը...ՄԻՋԻՆ ԱՍԻԱՅԻ ԵՒ ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԻ ԹՈՒՐԶԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐԸ, ՅԵՆՈՒԵԼՈՎ ԹՈՒՐԶԻԱՅԻ ԵՒ ԻՐԱՆԻ ԱԶԱԿՅՈՒԹԵԱՆ ՎՐԱՅ, ԿԱՐՈՂ ԵՆ ԼԻՈՎԻՆ ԻՐԱԿԱՆԱՅՆԵԼ ՄԵԾ ԹՈՒՐԱՆԻ ԳԱՂԱՓԱՐԸ` ՄԻՋԻՆԱՍԻԱԿԱՆ ՊԵՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ՊԼՈՔԸ՝ ՈՒՂՂՈՒԾ ՌՈՒՄԱՍՏԱՆԻ ԴԵՄ»:

Վերոնշեալ սպառնալիքներու լոյսին տակ, ռուս ազգային թէ հասարակական-քաղաքական միտքը սկսաւ ուղիներ որոնել, ելքը տեսնելով ռուս ԱԶԳԱՅԻՆ ԳԱՂԱՓԱՐԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ նոր մոտելի մը հիմնադրումով` նոր աշխարհաքաղաքական հայեցակարգի, ազգային ապահովութեան նոր մօտեցումներու մշակումով: Ահա թէ ինչու՝ Խորհրդային Միութեան փլուզումէն յետոյ ռուս ազգային, հասարակական-քաղաքական միտքը բուռն հետաքրքրութիւն ցուցաբերեց ռուսաց ազգային գաղափարախօսութեան նկատմամբ: Ինչպիսի՞ն պէտք է ըլլար ազգային գաղափարախօսութեան նոր մոտելը յետխորհրդային, դեմոկրատական ժամանակաշրջանին:

Այս հիմնախնդրի մշակման առնչութեամբ տեղի ունեցան թէժ բանավեճեր եւ քննարկումներ, կազմակերպուեցան գիտաժողովներ եւ առաջարկուեցան տարբեր մոտելներ: Խորհրդային Միութեան փլուզումէն ետք լոյս տեսած են հարիւրաւոր գիրքեր, գրքոյքներ եւ յօդուածներ, որոնցմէ առաւել կարեւորները անհրաժեշտ կը համարենք ներկայացնել ձեր ուշադ-

րութեան: Արդի ժամանակներուն ռուսաց ազգային գաղափարախօսութեան նոր մոտելի մշակման ուղղութեամբ ուշագրաւ աշխատանքներ կատարած են՝ «Հոգեւոր Ժառանգութիւն» պետական-հայրենասիրական միաւորումը, «Ռեալիստներ» հասարակական-քաղաքական ակումբը, «Ռեֆորմ» ֆոնտը:

«Ռուսաստանի Վերածնութեան Միութիւնը» եւ «Ռուսական Համայնքների Գոնկրետը»: Առաջարկները բազմաթիւ էին եւ բազմաբնոյթ, երբեմն` իրարամերժ: Սակայն, այդ բոլորով հանդերձ, տիրապետող էր այն տեսակէտը, որ ռուսաց ազգային գաղափարախօսութեան նոր մոտելը անպայման պէտք է ընդգրկէր աւանդական գաղափարախօսութեան հիմնադրոյքները, յարմարեցուած արդի պատմական ժամանակաշրջանի պայմաններուն եւ պահանջներուն` նպատակ ունենալով Ռուսական Մեծ Տէրութեան վերածնունդը:

Գրեթէ բոլոր մասնագէտները կը շեշտէին որ ռուսաց ազգային գաղափարախօսութեան մէջ «ԿԱՅՍԵՐԱԿԱՆ ՄՏԱԾՈՂՈՒԹԻՒՆԸ ՊԵՏՔ Է ՅԵՆԱԿԷՏ ԸԼԼԱՅ ՌՈՒՄԵՐՈՒ ԶԱՆԳՈՒԾԱՅԻՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ԻՆՔՆԱԳԻՏԱԿՅՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ»: Նաեւ նշուած է որ ռուսական «ՄԵԾ ՏԵՐՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐԱԾՆՈՒՆԴԻ ԱՆԿԻՆԱՔԱՐԸ ԱԶԳԻ ՀՈԳԵՒՈՐ ԿԵՐՏՈՒԱԾՔԻ ԶԵՒԱԴՈՐՈՒՄՆ Է»: Ելլելով այն ճշմարտութենէն, որ ռուսաց գաղափարախօսութիւնը ռուս ազգի եւ ռուսական պետականութեան գոյութեան հիմնական առանցքն է, «Մանիֆեստ»-ի մէջ կը նշուի, որ ռուսական ժողովրդական շարժման նպատակը «ռուսաց ազգային գաղափարախօսութեան մոռացութեան մթութենէն հանելը եւ Ռուսաստանին վերադարձնելն է»: Սակայն, Ռուսական Մեծ Տէրութեան պահպանման համար պէտք էր ապահովել կայսրութեան տարածքային ամբողջականութիւնը: Եւ քանի որ Ռուսաստանի կազմէն դուրս եկած էին Խորհրդային Միութեան հանրապետութիւնները եւ հիմա աստիճանաբար նոյն ճամբան բռնած են Ռուսաստանի Դաշնութեան մէջ գտնուող միւս ժողովուրդները, այս վտանգաւոր գործընթացը չկանգնեցնելու պարագային Ռուսաստանի Դաշնութիւնը կրնայ մասնատուիլ եւ ան կը դառնայ երկրորդական պետութիւն: Ճիշդ այս վտանգը նկատի առնելով է որ ռուս արդի ազգային-քաղաքական միտքը որպէս առաջնային հիմնախնդիր հետամուտ եղաւ Ռուսաստանի տարածքային ամբողջականութեան պահպանման հարցին:

Որպէս այդ հիմնախնդրի լուծման բանալի, առաջ կը մղուի Ռուսաստանի Դաշնութիւնը՝ արդի ռուսական կայսրութիւնը իրական դաշնակցային պետութիւն դարձնելու խնդիրը: Ռուսաց ազգային-հասարակական-քաղաքական միտքը շատ լաւ կը հասկնայ, որ պատմութեան ներկայ փուլին Ռուսական կայսրութիւնը չի կրնար գոյատեւել անցած հազարամեակին իրագործուած ազգային գաղափարախօսութեան հիմքի վրայ: ԽՍՀՄ փլուզումէն ետք կը վերջանայ ռուս ժողովուրդին «հողահաւաք»-ի քաղաքականութեան ժամանակաշրջանը: Ներկայ փուլին մէջ ռուս ժողովուրդը պէտք է սահմանափակուի դարերու ընթացքին նուաճուածը պահելով եւ նոր աշխարհաքաղաքական բեւեռ ստեղծելով` ինչ որ իրականացուց Հաւաքական Ապահովութեան Պաշտպանութեան Կոմիտեով եւ Եւրասիական Տնտեսական Միութեան ստեղծումով:

Կարւոր էր նաեւ ստեղծել Ռուսաստանի Դաշնութեան մէջ մտնող բոլոր ժողովուրդներու ազգային շահերը արտայայտող ՀԱՄԱՌՈՒՄԱՍՏԱՆԵԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ԳԱՂԱՓԱՐԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ, որուն համաձայն ռուսաց ազգային գաղափարախօսութիւնը պէտք է հիմք դառնայ համառուսական ազգային գաղափարախօսութեան ձեւաւորման համար: Սակայն, այս ծրագիրը ունի մահացու թշնամի մը որ կը կոչուի ՓԱՆԹՈՒՐԶԻԶՄ, որ կը ձգտի բոլոր թուրքական ժողովուրդներուն համախմբել մէկ ազգային-պետական միաւորման մէջ:

Լոս Անճելլոս

Հրապարակումներ և Նախագույ

ԵՐԷԿՈՒԱՆ ԵՒ ԱՅՍՕՐՈՒԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՇՆՈՐՀՆԵՐՈՒ ԵՒ... ԱՌԱՆՁՆԱՏՈՒՆԵՐՈՒ ՀԵՏՔԵՐՈՎ

Յատուկ «ՊԱՅՔԱՐ»-ին

Արցախեան գոյամարտը, անկախաբար իր ստեղծած ահաւոր տագնապներէն, սուր ցաւերէն, ողբերգական տեսարաններէն եւ կործանարար հետեւանքներէն, այնպիսի երեւոյթներու եւ ապշեցուցիչ իրողութիւններու դուռ բացաւ, որ ուղղակի փշաքաղիչ ու ցնցիչ էին (եւ են):

Ժողովուրդին ամբողջ կենցաղը, վերաբերումը, հայեցողութիւնը, դատողութիւնը, արտայայտութիւնը, կողմնորոշումը, դիտարկումը եւ ընդհանրապէս հոգեբանական ու բարոյական իրավիճակը, կարծես լրիւ ձեւափոխւած են եւ որոշ չափով ալ՝ այլափոխուած:

Բնական է, ինչ որ պատահեցաւ Արցախի մէջ, իր ներքին թէ արտաքին դրսեւորումներով շանթահարիչ էր, ոչ ոք կ'ակնկալէր կամ կ'երագէր, ոչ ալ կը հաւատար կամ կ'ընդունէր, որ այդ հայատարածքը կրնար ենթարկուիլ նման տուկալի ճակատագիրի:

Ամբողջ հայ ժողովուրդը, իր բոլոր հատուածներով, կ'ապրէր Արցախով, այն հայրենական անբաժան միաւորով, որ ամբողջ պատմութիւն մըն էր, հարագատ սեփականութիւն մը, անխառն նուիրականութիւն մը, սակայն, յանկա՛րծ, ան անճիտուեցաւ ու բեկորացաւ, խոր յուսախաբութիւն եւ անսահման յուզում պատճառելով հայութեան, ի տես այդ կորուստին եւ անկումին:

Այսօր, հայ ժողովուրդը կը դիմագրաւէ նոր ու բազմապիսի դժուարութիւններ, որոնք տարբեր ձեւակերպումներով ու միջոցառումներով կը բնորոշուին, իսկ ատոնք կը տեսնուին ու կը զգացուին գրեթէ բոլոր մարզերէ ներս:

Միթէ նշմարելի չէ՞, որ Արցախեան «ուրուական»ը ամէնուրեք է, կը հալածէ ու կը հետապնդէ հայութեան այն հատուածները, որոնք այս կամ այն ձեւով կը վերաբերուին յետարցախեան գոյամարտին հետ, զայն ծառայեցնելով իրենց ծրագիրներուն կամ զայն մղելով դէպի իրենց ընչաքաղցութեանց ուղիները:

Իսկ այս ճգնաժամային ու զահավիժային սանձարձակութիւններէն ինչպէ՞ս կրնայ օգտուիլ ժողովուրդը, երբ ամէն տեղ կը տիրէ զգալի ամլութիւն ու մշուշապատում, հակամարտութիւն ու հակառակորդութիւն, այս անգամ՝ ոչ թէ թշնամիին կողմէ կամ թշնամանական վերաբերումներէն, այլ՝ ՆՈՅՆԻՆՔՆ ներհայկական շրջանակներէ, որոնք, դժբախտաբար, թունաւոր մթնոլորտներով պատած են միջավայրն ու փոխ յարաբերութեանց ոլորտները:

Միով բանիւ, այն ինչ որ տեղի կ'ունենայ, հայ ժողովուրդը ինքզինք կը գտնէ այնպիսի պարտաւորութիւններու առջեւ, որոնք երբեմն զինք հասցուցած են ու կը հասցնեն անփառունակ վիճակներու:

Անորոշութիւնը ու տարտամութիւնը, որոնք կը տիրեն հայրենիքի մէջ, իրենց գրեթէ անլուծելի եւ անդարմանելի հաւանականութիւններով, բազմաթիւ ծալքեր բացին, գաղտնիքներ երեւան հանեցին, փակ զգոցներ բացայայտեցին, անձանօթ թղթածրարներ գրգռեցին եւ, առ հասարակ, այն ինչ որ ժողովուրդին համար անհասանելի էր, իր ամբողջ «մերկութեամբ» սեղանի վրայ դրուեցաւ:

Ժողովուրդը, առ այդ, կը գիտակցէր, թէ իր դէմ կայ բռնապետական կարգ, որ իշխանութեան եկած է ոչ թէ իր հայրենիքին ու ժողովուրդին ծառայելու, այլ՝ առաւելագոյն չափերով, երկիրը թալանելու ու ժողովուրդը աղքատացնելու հեռքին:

Դժբախտաբար, ժողովուրդը փորձեց տեղ մը հակազդել այս ծայրայեղութիւններուն, հանրահաւաքներով, բողոքներով, ցուցարարութիւններով ու զանազան այլ հակազդեցութիւններով, սակայն, այդ բոլորը մատնուեցան ձախողութեան եւ անկարութեան. հետեւաբար, ան ինքզինք գտաւ կամ համակերպուելու ճնշող կացութեան, քանի տարբեր հնարքներ չկային, սպառնեցան, եւ կամ՝ եթէ կարելիութիւնը ունէր, գտնէր, չուէր ալ յալուր:

Ահաւասիկ, այս դժոխսային պայմաններով երկիրը վերածուեցաւ կատարեալ «ինքնասեփականացման ամբոց»ի մը, ուր աւագանիական շնորհներով օժտուած վերնախաւը անդուլ գործեց, իսկ ժողովուրդը դարձաւ ստրկացուած հաւաքականութեան մը:

Նիկոլ Փաշինեանի իշխանութեան հասնիլը, այն փխրուն հաւատքը սնուցանեց, որ եկած է պահը զգաստանալու ու զգաստացնելու այն բոլոր շահարկողները ու բռնատէրերը, որոնք՝ հայրենիքի ու ժողովուրդի հաշտւոյն, կը շարունակեն մնալ իրենց քանդողական դերերուն մէջ:

Սակայն, ժողովուրդին մօտ պահանջներն ու տագնապները այնքան կուտակուած էին, իսկ նոր իշխանափոխները այնքան անփորձառու էին, որ կարելի չէր անմիջական կամ շուտափոյթ քայլերու դիմել:

Եւ իրաւամբ, կարճ ժամանակը ցոյց տուաւ, որ ոչ ժողովուրդը կրցաւ իր նպատակին հասնիլ, ոչ ալ նոր իշխանութիւնը ի վիճակի եղաւ բարեկարգումներով հանդէս գալ, ընդհակառակն, ուրիշ տեսակի քաոսի մը մէջ մխրճուեցաւ, տարբեր յուսախաբութիւններու ու հիասթափութիւններու դուռ բանալով, իսկ Արցախեան գոյամարտը, որ «մոխիրի տակ կայծ» մըն էր, բռնկեցաւ եւ բոլոր հաշիւները շուռ եկան, թէ՛ պատերազմական գետնի վրայ, թէ՛ նախկին եւ նոր իշխանութիւններու միջեւ գոյացնելով հակամարտութեանց ահաւոր վիճ մը:

Գիտակցուած էր այս մուտքը, որքան ալ ան վերյիշեցնէ, առաւել կամ նուազ, այն տխուր համայնապատկերը, որ կը տիրէ հայրենիքի մէջ, ոչ լաւատեսական եւ, ինչ որ տեղ, անյուսադրական որոշ շղարշներով:

Հոս է, որ իրավիճակը աւելի յստակ ու թափանցիկ, շօշափելի եւ արձանագրելի կը դառնայ, երբ բոլոր կծիկները կը քակուին, հանգոյցները կը

բացուին, այն փորենիներուն ու փերեզակներուն դէմ, որոնք ինչպիսի զաւթումներով ու կեղեքումներով դարձած են դրամատերեր եւ կալուածատէրեր եւ ինչքատէրեր:

Իսկ այս բոլորը արդէն սեփականութիւնն են ժողովուրդին, որ թէւ ծանօթ էր այդ յափշտակութիւններուն եւ աւագակութիւններուն, սակայն, նախ՝ չէր համարձակեր խօսիլ անոնց մասին, ապա՝ չէր պատկերացներ այն վիթխարի հարստութիւնները, որոնք դարձած են սեփականութիւն, հայրենիքին ու ժողովուրդին հաշտւոյն:

Սակայն, ախտը ու դառն իրողութենէն ի՞նչ կը փոխուի կամ կը պահուի, երբ իշխողներու մեծամասնութիւնը, բոլոր համակարգերուն ու համաշրջաններուն, կորզած ու կրծած, խլած ու խեղդած է ժողովուրդը, հայրենապատկան իրաւունքները եւ եկամուտները ուղղելով դէպի իր անձնական շահոյթները:

Այդ վերնախաւերու այրերը ինչպէ՞ս կը բացատրեն ու կ'արդարացնեն իրենց դրամազուխներու զգիսիչ ու արբեցուցիչ հարստութիւնները, ուրկէ՞ անոնք դիզեցին ու տիրացան այդ առաւելութիւններուն:

Որո՞ւն ծանօթ չէ, թէ հայրենի պետական այրերը կամ բարձրագոյն պաշտօնատարները ի՞նչ եկամուտ կամ ամսաթոշակ կը ստանային, իսկ այդ գումարներով կարելի՞ էր ապրիլ այն շքեղութեամբ, փարթամութեամբ, ցոփութեամբ ու ճոխութեամբ, որոնց մէջ անոնք կը լողային, ի դէպ, ոչ միայն իրենք, այլեւ իրենց ընտանիքները, հարագատները, ազգականները եւ մերձատրները:

Այս ընթացքին, այն բոլոր յայտնութիւններն ու հրապարակումները, որոնք ողողեցին ամբողջ համացանցային հաղորդումները, ամենօրեայ յաճախականութեամբ եւ աղմկարարութեամբ, խօսիլ չէ՞ն տար, չէ՞ն մտահոգեր հայութիւնը, որ հայրենիքի պետականութեան դէկը որո՞ւն յանձնուած է, ո՞վքեր են ղեկավարները, մանաւանդ երբ կը հաստատուին, որ անոնց հարստահարած ու սեփականացուցած արարները կը յայտարարուին, կը դասակարգուին ու կը հրատարակուին, մէկէ աւելի բազմաթիւ շրջանակներու մէջ:

Այս բոլորին մէջ, թերեւս ամենէն աւելի աչքառսում ԱՌԱՆՁՆԱՏՈՒՆԵՐՈՒՒ սեփականութիւնն է եւ ի՞նչ առանձնատուներ, երագային ու դրախտային կառոյցներով, որոնք ժապաւէններու մէջ իսկ հազիւ թէ տեսնուին, իսկ հայրենի պետական թէ ոչ-պետական այրեր, շուրջ երեք տասնամեակի ընթացքին, կրցան իրենց դղեակներն ու պալատները սարքել (Հայաստանէն ներս թէ դուրս):

Արդ, պիտի հարցնե՞լ այդպիսիներուն.

- Էդ, որտո՞ւց ձեր շռայլութիւնը:

- Էդ, ո՞նց հարստացաք:

- Էդ, ո՞ւմ հաշտուոյն պարարտացաք:

- Էդ, որո՞ւ հաշտուեալու եղաք:

- Էդ, բոլորը «հալա՞լ» են:

Ծիշդ այս մեկնարկով, կ'ըսենք ու կը շեշտենք, ժողովուրդը այս անարդարութիւններն տեսաւ, ապրեցա՛ւ, հետեւապէս, ինչպէ՞ս կրնայ համակերպիլ իշխանութիւններու, որոնք հայրենական-ազգային շահերը ու գրաւականները թողլքած, տարիներով, զբաղած են իրենց անձնակեդրոնութեամբ եւ եսասիրութեամբ, մինչեւ իսկ Արցախեան հարցը, այս կամ այն ձեւով աճուրդի հանելով, որուն մասին տակաւին շա՛տ բաներ պիտի ունենանք լսելիք ու տեղեկանալիք:

Անկախ հանրապետութեան նորաշրջանի իշխանութիւններու ու ղեկավարութիւններու վարած ու ստանձնած պաշտօնները աչքի առաջ ունենալով, նաեւ՝ իրենց ապաբարոյ եւ ապաշնորհ, նոյնիսկ՝ ապահայ եւ ապամարդ վարքագիծերը, պահ մը մտածել կու տայ, թէ՛

ԽՈՐՀՐԴԱՀԱՅ ՇՐՋԱՆԻՆ, ԿՈՄՈՒՆԻՍՏ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՂԵԿԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ, ԱԵԵԼԻ ԴԻՇԳ՝ ՂԵԿԱՎԱՐՆԵՐԸ, ԱՐԴԵՕ՞Ք ՏԵՐՆ ԷԻՆ ԱՌԱՆՁՆԱՏՈՒՆԵՐՈՒ («ՎԻԼԱ»ՆԵՐ ԿԱՄ ԳՂԵԱԿՆԵՐ), ԴՐԱՄԱՏՆԱՅԻՆ ՊԱՀԵՍՏՆԵՐՈՒ, ԿԱԼՈՒՄԾՆԵՐՈՒ ՍԵՓԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ, ԴԺՈՒԱՐ ԹԵ, ՀԱԿԱՌԱԿ ԱՆՈՐ ՈՐ ԱՆՈՆՔ ՈՒՆԷԻՆ ԱՄԷՆ ԿԱՐԵԼԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐՆ ՈՒ ՄԻՋՈՑՆԵՐԸ ՀԱՄԱՆԵԼՈՒ ԱՅԳ ԲԱՐՁՈՒՆՔՆԵՐՈՒՆ ՈՒ ԴԻՐՔԵՐՈՒՆ:

Չմոռնա՛լ. Խորհրդահայ ղեկավարութիւնը՝ 70 տարուան ԱՅՍՕՐՈՒԱՆ Հայաստանը կտակեց Գ. Հանրապետութեան:

Չեղա՞ն ղեկավարներ, որոնք շեղեցան իրենց ուղիէն կամ պատասխանատուութիւններէն՝ անշուշտ, բայց, փաստ ըլլալէ չի դադրիր, որ յատենի ղեկավարները եղան գործունեայ, արդիւնաւէտ ու շինարար ազգային-կուսակցականներ:

Անձնապէս ծանօթ ու տեղեակ են, զէք անոնցմէ մէկուն, որ խորհրդահայ շրջանին, ԱՉԴԵՑԻԿ ու ՆՇԱՆԱԿԵԼԻ ազգային մեծ գործիչ մըն էր, սակայն, ապրեցաւ համեստագոյն կեանքով, չունենալով ոչ առանձնատուն, ոչ դրամագանձ, ոչ ալ ժառանգ, բայց, ապրեցաւ իր ազգային-գաղափարական արժանապատուութեամբ ու շիջեցաւ անշուքօրէն:

Այսօր, կարելի՞ է ցոյց տալ անկախութիւնը վայելող (ու շահագործող) ղեկավար մը, որ կրնայ վարած ըլլալ նման համեստ, պարկեշտ եւ անշահախնդիր կեանք մը...:

ՔԱՒ ԼԻՑԻ...:

Պէյրուք

Վեհեքարացած սերունդ մը

ՃԻՐՄԱՍԱԿԱՅ ԳՐԱԳԷՏ ՊԵՏՐՈՍ ԶԱՐՈՅԵԱՆ ԵՒ «ՄՇԱԿՈՅԹ» ՀԱՄԱԴԷՍԻ 10 ԹԻԻԵՐ

Բ.

Յատուկ «ՊԱՅՔԱՐ» ին

ԼԵՐՈՆ ՇԱՌՈՅԵԱՆ

Ուշադրութեամբ կը թերթատեն «Մշակոյթ» հանդէսին բոլոր թիւերը մի առ մի: Ակնարեւ է, որ ամէնէն աշխոյժ ու անբացակայ գրիչը Ա. Մեման է: Ան հանդէս կու գայ գրական բոլոր սեռերով,- բանաստեղծութիւն, պատմուածք, թատերգութիւն, գրադատութիւն, քրոնիկ («Մեւ ու ճերմակ» վերնագրով) եւ թարգմանութիւն: Անվարան կրնանք ըսել, որ Ա. Մեմա «Մշակոյթ» պարբերաթերթին ռդմասիւնն է: Թէեւ առաւելաբար ճանչցուած իբրեւ բանաստեղծ, սակայն սիրուն ու հաղորդական է անոր արձակը եւս: Շուշանեանական շունչ մը կը թեւածէ այնտեղ: Վարակիչ են իր երիտասարդական խանդոտ յուզումներն ու մտածումները: Լեզուն հիւթեղ է՝ հակառակ իր շատ թարմատի տարիքին: Կ'արժէ կարդալ «Ժռմա» խորագրով իր պատմուածքը (թիւ 8-9), որ բանուորի իր անձնական կեանքէն քաղուած յուզաբաթաւ պատկեր մը կը թուի ըլլալ:

Ա. Մեմա հայրենասէր, հայրենատոջոր տղայ մըն է, բառին ամբողջական իմաստով: Սիրտը կը բաբախէ իր ժամանակաշրջանի մարդկութեան խռովքին ու տրոփիւնին կշռոյթով: Չի ծածկեր ծախակողմեան գաղափարախօսութեան իր փարութը եւ հաւա՛տք ունի Խորի. Հայաստանի նկատմամբ: Կ'ուզէ որ ամէն հայ հո՛ն երթայ, կայք հաստատէ հայրենի կտուրին տակ, որովհետեւ անիկա մեր վերջնական կայանն է.

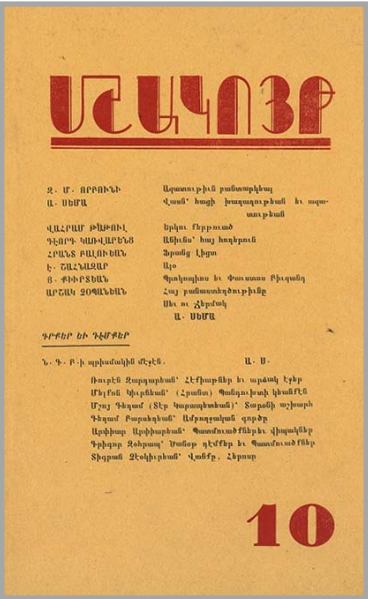
- Բոլոր անոնք՝ որ կ'երթան անգիղջ լքելով անբարոյ Արեւմուտքի մեղկ ու փետրալից անկողինները, հաւատքով ու տարփանքով փարելու յեղափոխական հայրենիքի կարծր հողին, բոլոր անոնք՝ որ կ'երթան գէշ հայիտյանքի պէս ամէն վայրկեան իրենց երեսին նետուած «օտարակա՛ն» բառին պարսաւանքէն ընդմիջտ ազատելու համար, բոլոր անոնք՝ որ կ'երթան նեմզամտօրէն ընդմիջուած հայոց ոսկեքառ պատմութիւնը շարունակելու համար, շարունակելու համար հայ մտքի ու մշակոյթի վերելքը, իրենց հետ կը տանին գաղթահայ զանգուածներու ոտքերը օտար հողերու կայտղ մտաւոր ստրկութեան ծանր շղթայէն քանի մը օղակ, յամրաբար բայց յարատեւօրէն քակելով այդ շղթան, որպէսզի ոչ մէկ հայ մնայ օտար սեմերու վրայ, թշուառական մուրիկի դիրքին մէջ («Մշակոյթ», թիւ 3-4):

Ուրիշ ուշագրաւ ներկայութիւն մըն ալ Վազգէն Շուշանեանն է: Իր այս անունին կողքին՝ ան երբեմն հանդէս կու գայ նաեւ «Յովհ. Ապիրատ» գրչանունով: Շահեկան են իր գրական ակնարկները օտար գրողներու մասին: Այս շարքէն՝ Պալքաններու Կորքիին՝ Փանայիթ Սթրաքիի, Ֆրանսացի գրողներ Անտրէ Մալրոյի, Ժիւլ Ռոմէնի կամ Անտրէ Ժիտի մասին գրածները: Լայն մտահորիզոնի տէր ու դէպի արտաքին աշխարհ բացուած գրող է Շուշանեան:

«Մշակոյթ»-ին պարբերաբար ձեռք երկարած են նաեւ Զարեհ Որբունի, Բիւզանդ Թօփալեան, Հրանդ Բալուեան, Մարի Աթմաճեան-Լը Շըվալիէ, Արշամ Տատրեան եւ այլն, բոլորն ալ՝ Ֆրանսայէն: Արտասահմանի աշխատակիցները կը թուին պատահական ըլլալ:

Յիշատակութեան արժանի է յա՛տկապէս պարբերաթերթին 5-6 միացեալ բացառիկ թիւը, որ ամբողջովին ձօնուած է օտար գրականութեան: Հայերէնի թարգմանուած իրենց էջերով այստեղ կը տողանցեն Ֆրանսացի, անգլիացի, գերմանացի, իտալացի, յոյն, շուէտացի, պրագիլիացի ու սպանացի շարք մը կարկառուն դէմքեր: Այս թարգմանութիւնները առաւելաբար կատարուած են Ա. Մեմայի եւ Որբունիի կողմէ:

Ի դէպ, «Մշակոյթ»-ի սեփական մատենաշարով լոյս ընծայուած են երկու գիրքեր՝ Ա. Մեմայի «Զրահատը գարուն» անդրանիկ թերթուհի «Մշակոյթ»-ի հոգով:

դագիրքը եւ անգլիացի գրող Ռոբերտս Բիփլիւնիի «Ողջ մը մեռեալներու մէջ» վիպակին թարգմանութիւնը:

Սակայն «Մշակոյթ»-ի էջերուն մէջ զիս առաւելագոյն չափով շահագրգռող Պետրոս Զարոյեանն է:

Հանդէսին 3-4 միացեալ թիւէն անդին ան չկայ: Բացակայ է: Կը թուի թէ տարակարծութիւն մը բաժնած է զինք իր գործընկերէն՝ Ա. Մեմայէն, որ այնուհետեւ, ինչպէս կ'երեւի, «Մշակոյթ»-ի հոգը իր ուսերուն շալկած է առանձին...:

Զարոյեան, ինչպէս դիտել տուի ի սկզբանէ, ճարտար գրավերլուծող է: Զորօրինակ, այսօր իսկ հետաքրքրութեամբ կ'ընթերցուի իր «Գաղթահայ բանաստեղծութիւնը եւ Բիւզանդ Թօփալեան» խորագրեալ ծաւալուն վերլուծականը (թիւ 3-4), որ հակառակ «վերջը՝ յաջորդ թիւով» նշումին, չէ շարունակուած, մնացած է անաւարտ (հաւանաբար խմբագրութենէն հեռանալուն պատճառով): Այստեղ, Զարոյեան նկատել կու տայ որ սփիւռքահայ անդրանիկ թերթողագիրքը Ամերիկա գաղթած Լեւոն Զաւէն Սիւրմէլեանի «Լոյս գուարթ» գրքոյկը կը հանդիսանայ, հրատարակուած՝ Փարիզ, 1924-ին, Վ. Թէքէանի հոգածութեամբ: Ըստ իրեն՝ մինչեւ 1928 նոր թերթողագիրք մը լոյս չտեսան գաղթաշխարհի մէջ, թէեւ բանաստեղծութիւններ գրուեցան «շոյալ առատութեամբ»: «Ամերիկա հրատարակուող ամսագիր մը (կ'ակնարկէ անշուշտ «Հայրենիք»-ին,- Լ.Ը.) իր իւրաքանչիւր թիւին մէջ կը հիւրընկալէ տասնեակ մը ոտանաւորներ, որոնց մէջ թերեւս կարելի ըլլայ գտնել ամէն ինչ, բայց ոչ երբեք բանաստեղծութիւն»...:

Զարոյեան բացայայտօրէն դէմ է մեր այն բանաստեղծներուն, որոնք կառչած կը մնան տրտմութեան քնարական լարին: Չայն կը նկատէ հինգած լալկանութիւն մը: Ատոր փոխարէն՝ ան կ'ուզէ որ սփիւռքահայ բանաստեղծը արձագանգը հանդիսանայ իր ժամանակաշրջանի ընդհանուր ցաւին: Ու կը բանաձեւէ, թէ ի՞նչ է բանաստեղծը.

- Անիկա ցանց մըն է լարերու, ուր կու գան թրթռալ միջոցին մէջ մշտատեւօրէն յաժող ձայներն ու բաբախումները: Բանաստեղծը ա՛ն է, որ ինքնեկ ու հոգեկան պայծառատեսութեամբ մը կը գիտնայ ընտրել այն մայր զգայնութիւնները, որոնք իր ժամանակին սեփական ու ընդհանրական են: Բանաստեղծը ա՛ն է, որ բաբախումներու խորձին մէջէն կը յաջողի քաղել միայն

անոնք որ ինքնադրոշմ կենդանութեամբ մը կը հեացնեն իր ժամանակը: Բանաստեղծը ա՛ն է, որ գաղափարներու եւ մտածողութեանց խաչաձեւ յորձանքին մէջէն անվրիպելիօրէն կը գատորշէ անո՛նք որ իրենց մէջ կը պարունակեն անխուսափ բռնկումի եւ ճառագայթումի մը հուրը: Ու այսպէսով է որ ան իր երգը կրնայ վերածել մարդկային, հետեւաբար տիեզերական երգի մը:

Իր այս նոյն վերլուծականին մէջ Զարոյեան հպանցիկ ակնարկներով իր տեսակէտը կը պարզէ շրջանի բանաստեղծներուն մասին,- Յարութ Կոստանդեան, Նիկողոս ՍարաՖեան, Արշամ Տատրեան, Ա. Մեմա, Միսաք Մանուշեան, Վահէ-Վահեան եւ Յակոբ Գույումճեան (ամերիկաբնակ): Զորօրինակ, այս շարքին առաջին անունին համար կ'ըսէ, թէ ան «թաւալ կու գայ անգոյն, անշրջագիծ անստուգութեան մը ծոցը»: Երկրորդ անունին գլխաւոր թերութիւնը կը նկատէ «զգայնութեան բացակայութիւնը», իսկ վերջին անունին հրամցուցած բանաստեղծութիւնները կը համարէ «իրենց ներքին ջերմութենէն մեծ մասամբ պարպուած բառերու կոյտ մը»...:

ԶԱՐՈՅԵԱՆ ԵՒ ԹԷՔԷԱՆ

Ըսինք հեղ մը, թէ Պոլսոյ իր դպրոցական տարիներուն Զարոյեան իրեն ուսուցիչ ունեցած էր Վահան Թէքէանը:

Չինադադարի տարիներն էին ու Թէքէան, իբրեւ վերապրող մը մեծ գեհեմէն, լծուած էր կրկին գրական, խմբագրական եւ ուսուցչական հեքոտ աշխատանքներու:

Բանաստեղծ Վահէ-Վահեանի Պէյրութի «Անի» ամսագրի հին հաւաքածոներուն մէջ (1952-ի յաջորդական քանի մը թիւեր), բոլորովին անակնկալօրէն, վերջերս հանդիպեցանք Պետրոս Զարոյեանի հետաքրքրական մէկ յուշագրութեան, որ կը կրէ «Վահան Թէքէան այնպէս՝ ինչպէս ճանչցայ զինք» խորագիրը: Շահեկան է ամբողջ գրութիւնը՝ մէկ կողմէ ճանչնալու համար Թէքէանը իր աշակերտներէն մէկուն բերնով, միւս կողմէ՝ վերահասու ըլլալու համար Զարոյեանի վաղ շրջանի կեանքէն ինչ-ինչ եղելութիւններու:

Զարոյեան իր պատմէ, որ 1921-22 տարեշրջանին Թէքէան ուսուցիչ նշանակուեցաւ Կեդրոնականի մէջ: Բարձր կարգերուն պիտի դասաւանդէր հայ հին մատենագրութիւն, բաղդատական գրականութիւն եւ շարադրութիւն: Աշակերտները խանդավառ էին՝ որ բանաստեղծը պիտի ճանչնային «միտով ու ոսկորով»: Պիտի օգտուէին անոր ներկայութենէն ու դասաւանդութիւնը թերեւս վերածէին գրական խրախճանքի մը...:

Դասասկիզբի զանգակին հետ՝ բոլորին նայուածքը յառեցաւ դռան: Եւ ահա ներս մտաւ Թէքէան, տնօրէն Գեղամ ԳավաՖեանի ընկերակցութեամբ: Զարոյեանի ուշադրութիւնը սեւեռուած մնաց նորեկ ուսուցիչին վրայ. ան բարձրահասակ էր, վայելչօրէն հագուած, դէմքը՝ անժպիտ: «Կատարեալ հակապատկերն էր Օշականին, որ իր կենսուրախ ու գիտացիի կարմիր դէմքովը, հագուածքի եւ շարժումներու թափթփածութեամբն ու կարծես դժուարաւ տեղափոխուող իր զանգուածեղ մարմնովը» բոլորովին ա՛յլ տիպար մըն էր:

Թէքէանի դէմքին վրայ, մշտօրէն պրկուած իր շրթներուն մէկ ծայրը, կար խրտչեցուցիչ քմիծաղ մըն ալ: Ասիկա անհաճոյ տպաւորութիւն թողուց Զարոյեանին վրայ: Բայց կար աւելի՛ն ալ.

- Երկար ժամանակ պէտք չեղաւ՝ հաստատելու համար թէ Վահան Թէքէանը, իբրեւ ուսուցիչ, շատ հեռու էր հասնել այն բարձրութեան, ուրկէ կ'իշխէր բանաստեղծը: Չեմ կարծեր թէ դասընկերներուս մէջ գտնուի մէկը, որ այս մասին համաձայն չըլլայ ինձի հետ: ... Անիկա ո՛չ մէկ դաս յաջողեցաւ կենդանացնել: Թէքէան ուսուցիչէն ոչ մէկ խորունկ հետք՝ յիշողութեանս մէջ:

Յաջորդ տարի, տարեգլուխէն իսկ առաջ, դասերը խափանուեցան, որովհետեւ քեմալական շարժումը ու Իզմիրի աղէտը սարսափ ստեղծեցին Պոլսոյ մէջ: Նոր Եղեռնի մը շունչը կը փչէր ամէն կողմէ: Ու մարդիկ կը հեռանային զանգուածօրէն եւ խուճապահար, ամէ՛ն ուղղութեամբ: Մեկնեցան նաեւ Կեդրոնականի ուսուցիչներէն շատեր, ի շարս որոնց՝ Օշական: Աշակերտները մտահոգ՝ դիմեցին Թէքէանին, որ լռեցուց բոլորը սա՛ր բառերով. «Կը զարմանամ ձեր ա՛յս աստիճան իրարանցումին վրայ: Չեմ գիտեր թէ ի՛նչ ունիք կամ ի՛նչ կրնաք ունենալ վախճալիք: Կարծեմ ես ձեզմէ շատ աւելի պատճառներ ունիմ հոս չնմալու, եւ սակայն կը մնամ, ինչպէս կը տեսնէք»: Ու Զարոյեան կը շարունակէ.

- Ճիշդ քսանչորս ժամ վերջ, սակայն, երբ գրականութեան հետեւողներս կը պատրաստուէինք իջնել տեսչարան, բաղդատական գրականութեան դասին համար, մեզի հաղորդուեցաւ թէ դասը տեղի պիտի չունենար, որովհետեւ Վահան Թէքէանը արդէն հեռացած էր Պոլսէն...:

Թէքէան, ուսուցչութեան կողքին, այդ շրջանին կը վարէր նաեւ ՌԱԿ-ի օրկան «Ժողովուրդի ձայնը» օրաթերթին խմբագրապետութիւնը:

Զարոյեան, տակաւին ուսանող Կեդրոնականի մէջ, օր մը ԺԹ. դարու Ֆրանսացի յայտնի արձակագիր Կիւսթա Ֆլոպեի «Մուրք Յուլիանոս հիւրընկալին աւանդութիւնը» պատմուածքը հայերէնի թարգմանելով՝ տարաւ «Ժողովուրդի ձայնը»-ի խմբագրատուն, հրատարակութեան խնդրանքով: Թէքէան առաւ իր աշակերտին ձեռագիրը, արագօրէն թղթատեց 4-5 էջ ու ըսաւ որ ամբողջը կարդալէ ետք պիտի յայտնէր իր կարծիքը: Աւելցուց միաժամանակ, թէ մախընտրելի պիտի ըլլար՝ եթէ Զարոյեան տարբեր հեղինակով մը սկսէր թարգմանական իր փորձերուն...: Բայց հոգ չէ: Քանի մը օր ետք կրնար հանդիպիլ խմբագրատուն եւ իմանալ գործին արժեւորումին մասին Թէքէանի տեսակէտը:

(Զար.ը տեսնել էջ 11)

«ԿԵԼՃԱՔԸ ԵՒ ՎԷՊԻ ԸՆԴԳՐԿՈՒՄՆԵՐԸ. ԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԵՒ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՈՒՂԵՆԻԾՆԵՐ».

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԳԻՏԱԺՈՂՈՎ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆՈՒՄ

Խաչատուր Աբովեանի անուան Հայկական Պետական Մանկավարժական Համալսարանի, բանասիրական բաժանմունքի, Վաչե Պարտիզունու անուան հայ նոր եւ նորագոյն գրականութեան եւ նրա դասաւանդման մեթոդիկայի ամբիոնի եւ «Սփիւռք» Գիտաուսումնական Կենտրոնի կազմակերպութեամբ Մայիսի 27-ին կայացաւ «Կեանքը եւ վեպի ընդգրկումները. ազդեցութիւններ եւ զարգացման ուղեւիշներ» խորագրով միջազգային գիտաժողով: Գիտաժողովի կազմակերպիչ Փրոֆ. Սուրեն Դանիէլեանը նշեց, որ այն բացառիկ է թէ՛ նիւթի բազմաբովանդակութեան առումով, թէ՛ իր աշխարհագրական ընդգրկումներով՝ Հայաստան, Արցախ, ԱՄՆ, Թուրքիա, Լիբանան, Ուկրաինա, Պորտուգալիա: Նա հպարտութեամբ ընդգծեց, որ Մանկավարժական Համալսարանին եւ նրա ղեկավարութեանը՝ յանձին ղեկոր, Փրոֆ. Ռուբեն Սիրախանեանի, յաջողութիւն է այս դժուարին ժամանակաշրջանում մէկտեղել աշխարհի տարբեր անկիւններում ապրող առաջատար գրականագէտներին եւ գրականութեան տեսաբաններին, որոնց զեկուցումները կը տպագրուեն առանձին ժողովածուով:

Մասնակիցները, նախ, մէկ րոպէ լռութեամբ յարգանքի տուրք մատուցեցին Արցախեան երկրորդ պատերազմում զոհուած երիտասարդ տղաներին:

Ապա Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնից Նաթան Արք. Յովհաննիսեանը փոխանցեց Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Գարեգին Բ.ի հայրապետական ողջոյնները եւ օրհնութիւնը: Սրբազան Հայրը շնորհակալութիւն յայտնեց Մանկավարժական Համալսարանին՝ համագործակցութեան նման առիթ ստեղծելու համար: Կարճ ակնարկ կատարեց վեպի զարգացումներին, ապա նշեց, որ վեպը մեր կեանքի արտացոլանքը պէտք է լինի: Այնտեղ պիտի գտնենք մեր ապրած դժուարին առօրեան եւ այն բարեփոխել ջանացող կերպարներին: «Յաւոր, այսօր մենք հենց այդ հերոսի պակասը ունենք», - դառնութեամբ, բայց վաղուայ օրուայ, վաղուայ գրականութեան նկատմամբ մեծ յոյսով ու հաւատով յաւելեց Սրբազանը:

Գիտաժողովին բացման խօսքով հանդէս եկաւ ՀՊՄՀ ուսումնագիտական գծով պրօռէկտոր, Փրոֆ. Սրբուհի Գեորգեանը: Նա նկատեց, որ այսօր ապրում ենք շատ իւրայատուկ եւ բարդ ժամանակահատուածում. տարբեր մշակոյթների, հասկացութիւնների խաչմերուկում յայտնուելով՝ փորձում ենք գտնել «մեր ժամանակի հերոսին»: Նա անկեղծօրէն խոստովանեց նաեւ, որ իր համար նախընտրելի են հոգեբանական վեպերը: Իւրաքանչիւրիս համար այսօր հերոսներ են Արցախեան պատերազմին մասնակցած տղաները՝ վկայ Համալսարանի բակում մէկ օր առաջ տեղադրուած յիշատակի եւ խոնարհումի յուշարձանը:

Ներկաներին ողջունեց ՀՀ ԳԱԱ հայագիտութեան եւ հասարակական գիտութիւնների բաժանմունքի ակադեմիկոս քարտուղար Եւրի Սուվարեանը, որը առանձնացրեց վեպին վերաբերող կարեւոր յատկանիշները: Նա նկատեց, որ վեպը արտացոլում է ժողովուրդների գեղարուեստական մտածողութեան մակարդակը, եւ այս առումով պատահական չէ հայ իրականութեան մէջ պատմավեպերի նկատմամբ առանձնայատուկ վերաբերմունքը:

«Կարդալ ինչ որ երբեք չէ գրուած (Վաթեր Բենիամին եւ Յակոբ Օշական)» զեկոյցով լիագումար նիստում խօսեց յայտնի փիլիսոփայ, գրականագէտ, թարգմանիչ Մարկ Նշանեանը (Լիսաբոն), որը իր կեանքի քառասուն տարիները նուիրաբերել է գրող Յակոբ Օշականի ստեղծագործական բարդ համակարգը վերծանելուն: Նա ուշագրաւ զուգահեռներ անցկացրեց գերմանացի հրեայ փիլիսոփայ Բենիամինի եւ Օշականի ստեղծագործական վաւերական գործօնների միջեւ:

«Վեպի ժանրի թարմացման ուղիով» զեկուցմամբ ԵՊՀ Փրոֆեսոր, գրա-

կանութեան տեսութեան լուսագոյն գիտակներից Ժենիա Քալանթարեանը ծանրացաւ ժամանակակից հայ վիպասանութեան նորագոյն դէմքերի յատկանշական կողմերի վրայ:

Իր թարգմանչական գործունէութեան, հայ գրականութեան ընկալումների մասին արտայայտուեց հայ ժողովրդի լուսագոյն բարեկամ, Հայաստանում Ուկրաինայի Հանրապետութեան երկարամեայ դեսպան Օլեքսանդր Բոժկօն («Հայ արձակը ձեւերի եւ գաղափարների խաչմերուկում. թարգմանչի տեսանկիւն»):

Երկու հանճարեղ գրողների՝ Ֆ. Դոստոեւսկու եւ Յ. Օշականի ստեղծագործական ընդհանրութիւնների, գրական ազդեցութիւնների շուրջ» նիւթով նիստը եզրափակեց Սուրեն Դանիէլեանը («Դոստոեւսկի եւ Օշական. աղեքսներ»):

Ապա հիբրիդային՝ լսարանային եւ առցանց, գիտաժողովը շարունակեց իր աշխատանքը երկու մասնախմբերով՝ «Հայ վիպագրութեան սահմաններում» եւ «Գրապատմական եւ տեսաբանական զուգահեռներում», որոնցում քննուեցին վեպի ծագման ու զարգացման, կեանքի եւ վեպի յարաբերակցութեան շուրջ հարցեր:

Զեկուցումներ կարդացին ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ, Փրոֆ. Ալիսա Դոլուխանեանը («Վերք Հայաստանի» իբրեւ առաջին վեպ հայ իրականութեան մէջ», ՀՊՄՀ), Փրոֆեսորներ Ալբերտ Մակարեանը («Արտադիպաշարային տարրերը Յ. Պարոնեանի «Մեծապատիւ մուրացկանները» վիպակում», ԵՊՀ), Ռուզան Թադէոսեանը («Դէպի հայ ընթերցող Լեւ Տոլստոյի «Աննա Կարենինա» վեպի ճանապարհը», ՀՊՄՀ), Մարտին Գիլաւեանը («Պատմութեան հայեցակարգը քրոնոտոպի ընկալման կարեւոր միջոց», ՀՊՄՀ), Ազատ Եղիազարեանը («Հայ նորագոյն գրականութեան երկու մեծ վեպերը. Ե. Չարենցի «Երկիր Նաիրի» եւ Գ. Մահարու «Այրուող այգեստաններ»ը», ՀՌՀ), դոցենտներ Աշխէն Ջրբաշեանը («Կեանքի արտացոլման ձեւերի եղաշրջումի վիպական կառոյցներում», ԵՊՀ), Աշոտ Գալստեանը («Հայրապատումի մոդէլը խորհրդահայ ինքնակենսագրական վեպում», ՀՊՄՀ), Նաիրա Խաչատրեանը («Դիանա Համբարձումեանի «Կանաչ մարգագետնի հմայքը» վեպի պարունակներում», ՀՊՄՀ), Արմենուհի Մուրատեանը («Սո. Ալաջաջեանի վեպերն իբրեւ փաստագրական վկայութիւն», ՀՊՄՀ), Դաւիթ Մոսիսեանը («Վեպի աւարտ. պատումի եւ կեանքի սահմանին», ՀՊՄՀ), Զնարիկ Աբրահամեանը («Նամակն իբրեւ հայ վեպի ժանրակազմիչ տարր (ազդեցութիւններ)», ՀՊՄՀ), Բ.Գ. Թեկնածունք Սեւան Տէլիրմենճեանը («Ձոռն ու վկան՝ Ջաւէն Պիպեռեանի «Լկրտածը» վեպում, Ստամբուլ), Նոնա Դաթեանը («Վերջուշ փիլոսոփայ վեպում», ԱրՊՀ), պ.գ.թ. Վարդան Մատթէոսեանը («Կոստան Ջարեան, Լորենս Դարբել եւ տարագրութեան դրախտավայրը», Նիւ Եորք), ՀՊՄՀ հայցորդներ Աննա Սարգսեանը («Չապէլ Եսայեան. վիպական մտածողութեան հարցեր»), Նելլի Թադէոսեանը («Ինքնակենսագրական ժանրի դրսեւորումը Վ. Շուշանեանի արձակում»):

Գիտաժողովի աշխատանքներն ամփոփելիս Ս. Դանիէլեանն ընդգծեց յատկապէս նիւթերի բովանդակային կողմը: Վեպը հայ գրականութեան ամենից դժուար տեղամասն է: Եւ տարբեր պատուհանների առկայութիւնը խիստ կարեւոր է: Միաժամանակ գնահատուեց ժանրի թռիչքը 20-րդ դարում: Եւ սա վերաբերում է նաեւ արեւմտահայ հատուածին, որը Պոլսի օրինակով ցոյց տուեց այդ թռիչքը. անցեալ դարի 20-ականների ամլութեանն ու տրոհումին՝ ամերիկահայ, ֆրանսահայ, Մերձատուր Արեւելքի գրական օջախներ, յաջորդեց ետպատերազմեան շրջանի անակնկալ վերելքը, ուր Պոլիսն իրեն վերադարձրեց առաջատարի դիրքերը: Արեւելահայ վեպը նոյնպէս նոր սահմաններ նուաճեց: Այսօր էլ հարստացուցիչ երակները շատ են:

Ս. Դանիէլեանը շնորհակալութիւն յայտնեց տարբեր երկրների եւ Հայաստանի գիտակրթական հաստատութիւնների մասնակիցներին, Մանկավարժական Համալսարանին, Հայ նոր եւ նորագոյն գրականութեան եւ նրա դասաւանդման մեթոդիկայի ամբիոնի դասախօսական կազմին, ունկնդիր ուսանողութեանը, բոլոր նրանց, ովքեր ամբողջացրին մեր պատկերացումները վեպի մասին, ընկալումների նոր պատուհաններ բացեցին, իսկ սա ամենից մեծ նուաճումն է:

«Պահենք մեր մտածողութեան ինքնութիւնը. հայ վեպի զարգացման ուղեւիշը թերեւս հենց սա է», - եզրակացրեց նա:

«Սփիւռք» Գիտաուսումնական Կենտրոնի Լրատուութիւն

ԱԶԳԱՅԻՆ ՅՈՒՂԱՐԿԱԽՈՐՈՒԹԻՒՆ ՈՂԲ. ԸՆԿ. ԱՐԱ ԱՇԱՐՈՆԵԱՆԻ

«Գործն է անմահ լաւ իմացէր
Որ մնում է դարե դար»

Յ.Թումանեան

Չորեքշաբթի, Մայիս 5, 2021-ին անակնկալօրէն մեզմէ յաւիտ բաժնուեցաւ հոգեւոր եղբայր մը, գաղափարի աննկուն զինուոր մը, մեր ժողովուրդի ամբողջանուէր ծառայող մը, հրապարակագիր, պատմագրող, հրապարակախօս եւ ազգային հասարակական բեղուն գործիչ մը, հայրենասէր եւ եկեղեցասէր (ան տէր հայրի թոռնիկ էր), դասական երգերու կատարող՝ Ընկ. Արա Ահարոնեան, խոր սուգի մատնելով իր թանկագին կողակիցը՝ Տայանա, զաւակներուն Ռիթան եւ Ալեքսը, փեսան եւ թոռնիկները, քոյրը՝ Արփի Կանիմեան եւ ամուսինը՝ Շահէն եւ զաւակները:

Ողբ. Արա Ահարոնեան ծանօթ անձնաւորութիւն մըն էր ամերիկեան Գալիֆորնիոյ նահանգի ու մանաւանդ Կլեմտէյի քաղաքապետարանին, ուր տարիներէ ի վեր մեր քաղաքի յանձնակատարն էր (commissioner) էր, եւ 13 տարի շարունակ կազմակերպիչն էր քաղաքապետարանի Ապրիլ 24 ձեռնարկներուն:

Չորեքշաբթի, Մայիս 12-ին Արա Ահարոնեանի ընտանիքին փափաքով, ցաւակցական երեկոյ մը կազմակերպուած էր, ԹՄՄ Պեշկէօթիւրեան կեդրոնին մէջ, ուր մեծ թիւով ազգայիններ եկած էին իրենց ցաւակցութիւնը յայտնելու ընտանիքին եւ հարազատներուն, իսկ աշխարհատարած ՌԱԿ-ի եւ հայ մամուլի մէջ լայն արձագանգ գտաւ Ողբ. Արա Ահարոնեանի անժամանակ մահուան լուրը:

Հինգշաբթի, Մայիս 20-ին տեղի ունեցաւ Ողբ. Արային Ազգային Յուղարկատրութիւնը: Այդ տխուր առիթով, կազմուած էր ընտանիքի անդամներէ եւ ՌԱԿ-ի կուսակցականներէ բաղկացած Ազգային Յուղարկատրութեան յանձնախումբ մը:

Առաւօտեան ժամը 10:00-ին Պըրպէնքի Հայց. Առաքելական Սրբոց Դեօնոդեանց Մայր Տաճարին մէջ, հոծ բազմութեան մը ներկայութեամբ տեղի ունեցաւ Ողբ. Արա Ահարոնեանի տան կարգը,

Գեորգ Զալէպէան դամբանական կը խօսի շիրիմին առջեւ

մասնակցութեամբ չորս համայնքներու պետերուն: Գերշ. Ս. Յովնան Արք. Տէրտէրեանի, Գերշ. Ս. Թորգոմ Եպս. Տօնոյեանի, Գերապայծառ Միքայէլ Եպս. Մուրատեանի կողմէ (Կաթողիկէ համայնքապետ), որ կը ներկայացուէր Հոգշ. Ս. Արմենակ Վրդ. Պետրոսեան եւ Հայ Աւետարանական եկեղեցւոյ պետ՝ Վերապատուելի Պերճ Ճամպազեանի ներկայացուցիչ՝ պատուելի Ճօ Կարապետեան:

Այդ օր իրենց մխիթարական ներկայութեամբ հոն էին Արեւմտեան Թեմի նահապետ՝ Թեմի նախկին երկարամեայ Առաջնորդ Գերշ. Ս. Վաչէ Արք. Յովսէփեան եւ Գերշ. Ս. Մուշեղ Արք. Մարտիրոսեան, որ Ընկ. Արա Ահարոնեանի հետ մօտիկ բարեկամներ էին:

Գերշ. Ս. Մուշեղ Արք. Մարտիրոսեան, Գերշ. Ս. Թորգոմ Եպս. Տօնոյեան եւ Գերշ. Ս. Յովնան Արք. Տէրտէրեան խօսք առնելով յիշեցին հանգուցեալ Արային ազգասիրական, հայրենասիրական, հայ մշակոյթի, հայ եկեղեցւոյ մատուցած իր հսկայ ծառայութիւնները:

Խօսք առին հանգուցեալի դուստրը՝ Ռիթա Մարութանեանը, որ ԱՄՆ ծնած ըլլալով հանդերձ սքանչելի հայերէնով խօսեցաւ իր հօր ընտանեկան եւ ազգային օրերէն յուշեր պատմելով եւ վերջաւորութեան Ռիթան խոստացաւ որ իր հօր սկսած եւ կիսատ մնացած գործերը շարունակել իրագործել: Անոր յաջորդեց ողբ. Արա Ահարոնեանի քրոջ Արփիին զաւակը՝ Զօհրապ Կանիմեանը շատ յուզիչ անգլերէն խօսքով մը իր քեռիին հետ ունեցած քաղցր յիշատակներու պատառիկներ յիշելով, ապա Ընկ. Փանիկ Քէշիշեան ՌԱԿ Կեդրոնական Վարչութեան խօսքը փոխանցեց:

Ժողովուրդը մօտեցաւ հանգուցեալի դագաղին, որուն վրայ դրուած էր ողբ. Արային այնքան սիրած եւ պաշտած կուսակցութեան՝ ՌԱԿ-ի դրօշակը, յարգանքի վերջին տեսակցութենէն ետք, բոլորը առաջնորդութեան Կլեմտէյի Forest Lawn գերեզմանատունը:

Թաղման կարգը կատարեցին Արեւմտեան Թեմի Առաջնորդի փոխանորդ՝ Արժ. Ս. Մանուկ Քինյ. Մարգարեան եւ Սրբ. Դեօնոդեանց Մայր Տաճարի հոգեւոր հովիւ Տէր Խաժակ Քինյ. Արքովեան: Թաղման կարգէն ետք խօսք առաւ ՌԱԿ Կեդրոնական Վարչութեան անդամ Ընկ. Գեորգ Հալէպէան, ուր կարդաց Կեդր. Վարչութեան խօսքը, խօսք առաւ Կլեմտէյ քաղաքի նախկին քաղաքապետ եւ ներկայիս քաղաքապետարանի անդամ Վրէժ Աղաճանեան, սրինգով նուագ մը կատարեց Սալբի Քրքոնեան, բոլոր ներկաներուն մասնակցութեամբ երգուեցաւ կուսակցութեան քայլերգը եւ Կիլիկիա երգը, ղեկավարութեամբ Ընկ. Դաւիթ Սամուէլեանի:

Թաղման կարգէն ետք սգակիրները գացին Ալթատինայի ԹՄՄ Պեշկէօթիւրեան կեդրոն հոգեճաշի համար, որ պատրաստուած էր Ողբ. Արային ընտանիքին կողմէ:

Հոգեճաշին գործադրուեցաւ խօսքի յայտագիր մը, հանդիսավարութեամբ ծանօթ մտաւորական՝ Դոկտ. Մինաս Գոճայեանին:

Խօսք առին.

* Ելոյթ ունեցաւ ՌԱԿ. Արեւմտեան Շրջանային Վարչութեան ատենապետ եւ Կեդրոնական Վարչութեան ատենադպիր՝ Ընկ. Տոքթ. Ռաֆֆի Պալեան:

* Աւօ Մակարեան կարդալով ՀԲԸՄիութեան նախագահ Պերճ Սեդրակեանի խօսքը:

* Մայտա Քիրէճեան կարդաց ԹՄՄ-ի Կեդր. Վարչութեան ատենապետ Երուանդ Ազատեանի խօսքը:

ԽԱՅԻԿ ՃԱՆՈՅԵԱՆ

(Շար.ը տեսնել էջ 10)

ԾԱՌԱՅԷ՝ ԵՒ ՄՈՌՑԻՐ

Յատուկ «ՊԱՅՔԱՐ»-ին

ԳԵՈՐԳ ՍՈԼԱՔԵԱՆ

Փետրուար 1958 Օգոստոսի նախագահ Կամալ Ապտուլ Նասեր եւ Սուրիոյ նախագահ Շուքրի Քուարի, միացեալ դաշինք մը կնքեցին, որպէսզի ըլլան մէկ պետութիւն, որ կոչուեցաւ Արաբական Միացեալ Հանրապետութիւն, որուն նախագահ հռչակեցին Կամալ Ապտուլ Նասերը: Այս հանրապետութիւնը գոյատեւեց երկուք եւ կէս տարի: 28 Սեպտեմբեր 1960 Սուրիա յայտարարեց իր բաժանումը, կոչուեցաւ Սուրիոյ Արաբական Հանրապետութիւն, նախագահը եղաւ Հաքեմ Քուսսի: Ես այդ թուականներուն 1959-1960, որպէս պարտադիր զինուոր կը ծառայէի սուրիական բանակին: Մեր գորանոցը կը գտնուէր, Պարամքէ ըստած շրջանին մէջ: Դամասկոս քոյր մը ունէի, կը բնակէր Պապ Շարքի: Սուրբ Սարգիս հայկական եկեղեցւոյ մօտիկ: Բակով տուն մըն էր, կը բաղկանար շատ մը սենեակներէ, ինծի տրամադրած էին սենեակ մը: Այդ թուականներուն Դամասկոսի մէջ կը գործէին շատ մեծ փոխադրակառքեր, ժողովուրդին երթելի համար: Ուղեւորները պէտք է ըլլային իր պարունակաց աթոռներուն համարանքով, արգիլուած էր որ ոչ մէկը ոտքի կանգնէր: Այս արգելքէն զերծ եմ միայն բանակայինները, որովհետեւ ամոնք ամենաարագ միջոցով առանց ուշացումի, պէտք է հասնին իրենց երթալիք տեղը: Իմ գործի ժամս 8:00-2:00 էր, մնան պետական պաշտօնեայի: Կերթելէ փոխադրակառքերով, որ կէսօրէ ետք շատ խճողուած կ'ըլլար: Օր մը երբ տուն կը վերադառնայի, խճողումի պատճառաւ մեր փոխադրակառքը շատ դանդաղ կը յառաջանար: Ես նստած էի ետեւի դռան մօտիկ, դպրոցական օրիորդ մը վազեց մեր կողմը ձեռքը երկարեց դռան, ես տեսայ, օգնեցի իրեն ձեռքէն բռնելով եւ վեր քաշեցի: Գանցիչ պաշտօնեան անվայելօրէն, գոռաց օրիորդին, շուտ վար իջիր տեղ չունիս: Օրիորդը պատասխանեց 45 վայրկեանէ ի վեր կը սպասեմ տունս շատ հեռու է, երբ տուն պիտի հասնիմ: Ես վեճը դադրեցնելու համար ոտքի ելայ, տեղս օրիորդին տուի: Շատ գոհ մնաց եւ ըսաւ ես ինչպէս պիտի փոխադարձեմ այս բարիքդ, ըսի ես ոչինչ ըրի: Արդէն հասած էի իմ տեղս հրաժեշտ առնելով վար իջայ: Օրերու թաւալումով մոռցուած էր այդ հարցը: Օր մը երբ փոխադրակառքէն իջնելէ ետք կ'ուղղուէի դէպի քրոջս տունը, օրիորդ մը դիմացս կանգնեցաւ, ժպտալով ըսաւ ինծի, պէտք է ընկերանաս երթանք մեր տունը: Դուն զիս չճանչցար, ես այդ օրիորդն եմ, յիշեցուց այդ օրուան պատահածը: Ըսի ես Հալէպէն եկած եմ զինուորական պարտականութիւնս կատարելու, կը մնամ քրոջս տունը, եթէ ուշանամ քոյրս կը մտահոգուի, ես ոչինչ պատմած եմ իրեն: Ըսաւ, ես արտօնութիւն կը խնդրեմ, երբ հասանք քրոջս տունը, ըսի ազատ զգայ, քոյրս ազատամիտ է: Արտօնութիւն խընդրեց, եւ պամեց այդ օրուան պատահածը: Քոյրս չմերժեց: Օրիորդին հետ գացի իրենց տունը, երբ ներկայացուց զիս իր ընտանիքին, ըսին մենք ամիսներէ ի վեր կը սպասենք այս հանդիպումին: Այդ օր մեր աղջիկը Սաուսանը, տուն մտաւ շատ խանգարուած վիճակ մը ունէր, եւ օրեր տեւեց մինչեւ իր բնական վիճակը գտնէ: Շատ մտերմիկ մթնոլորտի մէջ ճաշեցինք: Այդ հանդիպումէն ետք, առիթներով կ'այցելէի իրենց: Այդ փոքր ծառայութիւնս շատ մեծ գնահատանքի արժանացաւ այդ երախտապարտ ընտանիքին կողմէ, եւ սկիզբը եղաւ մեր անկեղծ բարեկամութեան:

Պէյրութ

ԱՆԳԵԱՂԻ ՅՈՒԶԵՐԷՆ

Յատուկ «ՊԱՅՔԱՐ»-ին

Մենք եւ Մեր Ազգականները . . .

Նախ պիտի խօսիմ մականուններու խեղաթիւրման մասին, որ յայտնաբերուեցաւ երբ Արեւմտեան Հայաստանէն տեղահան եղած հայեր ապաստան գտան ասպնջական արաբական երկիրներուն մէջ։

Մօրենական մեծ հայրս կը կոչուէր Սարգիս Թովմասեան։ Ան ուներ գործատեղի մը, ուր կերպաս կը ներկէր։ Եւ ահա ան շուկայի վրայ ճանչցուեցաւ որպէս «Պոյաճը Սարգիս»։ Հետագային՝ նոյնիսկ իրենց հարազատ մականունը փոխուեցաւ Պոյաճեանի . . .

Մեծ հօրս գործատեղին կ'աշխատէր՝ ի միջի այլոց, երիտասարդ համր մարդ մը։ Մեծ հօրս քիթը հայկական էր եւ ամէն անգամ որ համրը մեծ հօրս ակնառկէր՝ խոշոր ափը քիթին կը տանէր, հասկցնելու համար որ մեծ քիթ ունեցողին մասին պիտի խօսէր կամ պիտի հարցնէր։

Հալէպի մէջ՝ եւ վստահ եմ այլուր, շատ կան իրենց մականուններով ճանչցուած մարդիկ։ Օրինակ՝ դույումճու Արամ, պէրպէր Աւետիս, դասապ Երուանդ եւ այլն։

Հօրենական մեծ հայրս կը կոչուէր Գէորգ Տէր Գէորգեան, որովհետեւ իր մեծ հայրը եղած էր քահանայ։ Հետեւեալը ցաւալի պատմութիւնն է իրենց տեղահանութեան եւ անունի փոփոխութեան։ Մեծ հայրս, մեծ մայրս, հօրաքոյրս, հօրեղբայր եւ հայրս՝ Այնթապի առաջին տեղահանութեամբ, 1915 թուականին, կը հասնին մինչեւ Սուրիոյ հարաւը գտնուող Տէրա քաղաքը։

Հոն մեծ հայրս կը մահանայ թոքատապէ եւ հօրաքոյրս կ'ամուսնանայ պաղեստինցի արաբ զինուորի մը հետ, որ կ'ուզէ զինք տանիլ Նազարէթ։ Մականունի հարցը երբ ծագի, թրքախօս մեծ մայրս կ'ըսէ թէ իր ամուսինին «Քէօշկէրըն օղլու» կ'ըսէին . . . Եւ ահա մենք կը մկրտուինք նոր մականունով մը, Քէօշկէրեան։ «Քէօշկէր» կը նշանակէ հնակարկատ։ Բարեբախտաբար մանչ զաւակս Լեւոն, ատելով թրքական մեր մականունը՝ փոխեց

ԶԱՆԳԵԶՈՒՐԻ ՄԻԶԱՂՆՅՔ ԹԷ...

(Զարուակուած 2րդ Էջէն)

Թուրքիա եւ Ամերիկա բազմաթիւ խնդիրներ ունին լուծելիք, սակայն, զարմանալիօրէն անոնց միջեւ կը պարզուի նաեւ հայկական գործօնը։

Նախագահ Էրտողան երկար ատեն անհամբեր կը սպասէր *հանդիպելու Ամերիկայի նախագահ Ճօ Պայտընի, վերահաստատելու համար Թրամփի օրերու երանելի՝ յարաբերութիւնները։* Երկու երկիրներու միջեւ լարուածութեան պատճառներէն մէկը ռուսական S-400 հրթիռներու գնումն էր Անքարայի կողմէ։ Հակառակ որ Ուաշինկթըն պատժամիջոցներու դիմեց Անքարայի դէմ, զայն դուրս թողելով 100 F-35 կործանիչ-օդանաւներ ապահովելու ծրագրէն՝ Թուրքիա յամառօրէն կ'առչեցաւ իր դիրքերուն որ ինք անկախ երկիր է եւ ազատ է գնելու ռուսական զինատեսակը։

Արդէն յայտարարուած է որ Յունիսի 14ին պիտի կայանայ Պայտըն-Էրտողան հանդիպումը եւ Անքարա կը պատրաստուի դիրքաւորելու այդ հանդիպման համար, մանաւանդ՝ հոգեբանական մթնոլորտ ստեղծելով։ Այս պատրաստութեան մէջ պէտք է նշմարել որ Թուրքիա ինչպիսի շախմատային դիւանագիտութեան կը հետեւի։ Ի պատրաստութիւն այդ հանդիպման, Էրտողան հրապարակ կը նետէ Պայտընի կողմէ ճանչցուած հայկական ցեղասպանութեան հարցը, կասկածի տակ առնելով Ամերիկայի նախագահին դատողութիւնը՝ հարց տալով որ Պայտընի նախորդները անոր չափ խնդ չունէին՞ որ խուսափեցան «ցեղասպանութիւն» եզրէն, բաւականանալով հայկական «եղեռնը» գործածելով։ Ապա, աւելի յոխորտալով կը յայտնէ թէ Թուրքիան հօգօր երկիր է եւ կարելի չէ անոր հետ վարուիլ, ինչպէս կը վարուին երկրորդական երկրի մը հետ։

Այդ կերպով Էրտողան ձեռնոցը նետած եղաւ Պայտընին։ Միւս կողմէ սակարկութեան քաղաքական ուրիշ կշռաքար մը նետելով հրապարակ, Թուրքիոյ արտաքին գործոց նախարարը Մեվլուտ Չավուշօղլու կը յայտարարէ թէ Անքարա պատրաստ է տուն դրկելու այն ռուս մասնագէտները որոնք կը գտնուին Թուրքիոյ մէջ, ռուսական զինատեսակը մատակարարելու։ Հետեւաբար, դիւանագիտական իսկայ հմտութեան կարիք չկայ՝ տեսնելու համար թէ Հայոց Ցեղասպանութեան խնդիրը քաղաքական ինչպիսի կշռաքարի մը տարողութիւնը ունի դիւանագիտական աշխարհին մէջ։ Այս կը նշանակէ որ Անքարայի կողմէ այնքան յամառութեամբ պաշտպանուած ռուսական զէնքերու խնդիրը կարելի է Թուրքիոյ կողմէ շրջուիլ՝ եթէ պատահի որ նախագահ Պայտըն հրաժարի հայկական ցեղասպանութեան ճանաչումէն։

Հայաստան չունի իսկական հարստութիւններ, ոչ ալ քաղաքական ու ռազմական կշիռ. իր դիւանագիտական գլխաւոր խաղաքարտը ցեղասպանութեան պատմական եւ բարոյական տարողութիւնն է, որ թուրքերը մեզմէ աւելի լաւ կը հասկնան ու կը գործածեն։ Միայն Հայաստանի բանգէտները չկրցան հասկընալ անոր տարողութիւնը, ոչ անցեալին եւ ոչ ալ այսօր, միշտ կարծելով որ ցեղասպանութեան խնդիրը սփիւռքին համար յուզական հարց մըն է միայն։

Ինչպէս կը տեսնուի մեծերու այդ զագաթի ժողովին օրակարգերէն մէկն ալ մեր ազգին ճակատագիրը պիտի ըլլայ։

Եւրոպական Միութեան դիրքորշումը, Ֆրանսայի նախագահին բարեկամական զարգացումները եւ այսօր Պայտըն-Էրտողան բանավէճը քաղաքական զարգացումներ են, որոնք անկախ մեզմէ, կրնան նպաստաւոր պայմաններ տեղծել Հայաստանի համար։ Կը բաւէ հետեւիլ այդ զարգացումներուն եւ օգտուիլ դիւանագիտական առիթներէն։

Եթէ Հայաստանի քաղաքական ընտրանին պահ մը դադրի փողոցային կռիւներէն եւ փորձէ կիրարկել իրական դիւանագիտութիւն, գուցէ հետզհետէ ժամանակավրէպ կը դառնայ Ալիեւին ակնկալութիւնը եւ կարելի կ'ըլլայ այս դառն բաժակը հեռացնել Հայաստանի սահմաններէն։

զայն Գէորգեանի, երբ չափահաս դարձաւ։

Գալով մեր ազգականներուն, հօրս հօրաքրոջ աղջիկը կը կոչուէր «Չիլ» Խաթուն։ Ինչո՞ւ, որովհետեւ մորթը ճերմակ էր եւ մազերը շէկ։ Իսկ մօրենական մեծ հօրս կողմէ ունէինք ազգական մը որ կը կոչուէր «Ղարա» Լուսընթագ։ Ինչո՞ւ, որովհետեւ մորթը թուխ էր։ Զարմանալիօրէն Լուսընթագն ու եղբայրը որոնք չէին ամուսնացած, ունէին խանութ մը, ուր ածուխ կը ծախէին։ Արդեօք ածուխ ծախելով մորթին գոյնը փոխուա՞ծ էր, սա կը մնայ հարցական։

Հօրս քեռիին աղջիկը ամուսնացած էր շաքարագործի մը հետ որ կը կոչուէր «Շէքէրճի» Կարապետ։ Մօրաքրոջս ամուսինը կը կոչուէր «Միլիոնատէր», ոչ թէ որովհետեւ հարուստ էր, այլ ինքզինք հարուստի տեղ դնելով՝ բերանը միլիոններով կը բանար . . . Նաեւ ունէինք հեռաւոր ազգական մը որ կը կոչուէր «Ալթըն տիշ» Մարիամ։ Ինչո՞ւ, որովհետեւ ակռաներէն մին փտած ըլլալով՝ գործողութեան ենթարկուած էր ու հագած ոսկիէ շապիկ։

Հիմա մանրամասնօրէն պիտի անդրադառնամ հօրս հօրեղբօր մասին՝ որուն պատմութիւնը սրտաճմիկ է, նուազագոյնը ըսելու համար։ Ան յաճախ կ'այցելէր մեզի եւ մտերմիկ խօսակցութիւն մը տեղի կ'ունենար իր եւ մեծ մօրս միջեւ, քանի հայրս աշխատանքի կ'ըլլար եւ մայրս զբաղած՝ խոհանոցային գործերով։

Օր մը երբ դպրոցէն վերադարձայ՝ ականջալուր եղայ իրենց խօսակցութեան, որուն մէկ մասը կ'ուզեմ բաժնել ձեզի հետ։

Մեծ մայրս։	<i>Տնեցիները ինչպէ՞ս են։</i>
Հօրս հօրեղբայրը։	<i>Գործիս մէջ (բեռնակիր) նորութիւն չկայ։ Ամէն օր առտու կ'երթամ եւ իրիկուն տուն կու գամ։</i>

Հոն անդրադարձայ որ խեղճ մարդը խուլ էր . . . Իսկ ի՞նչ է սրտաճմիկ պատմութիւնը որուն ակնարկեցի քիչ առաջ։ Հիմա թոյլ տուէք բացատրեմ։

Հօրս հօրեղբայրը կ'ապրէր Հալէպի Տաւտիլէ թաղամասը, իսկ ամուսնացած աղջիկը՝ Զէյթուն խան։ Իրարմէ բաւական հեռու ըլլալով, ան սովորութիւն ըրած էր որ ամէն անգամ որ այցելէր աղջկան, մի քանի օր կը մնար հոն։

Օրին մէկը ան ճամբայ կ'ելլէ երթալու աղջկան տունը։ Մի քանի օր անց՝ երբ տուն չի վերադառնար, ընտանիքը կը մտահոգուի։ Կինը կ'երթայ աղջրկան տունը, որ կը յայտնէ թէ իրենց չէ եկած երբեք։ Առ քեզի մտահոգութիւն մը։ Հետաքրքրուելով, ի յայտ կու գայ որ խեղճ մարդը ինքնաշարժի արկածի գոհ գացած է։

Աւելին, երբ մեռած մարդուն տէր ելլող չէ եղած, պետութիւնը թաղած է զինք եւ մարմինը զետեղած իսլամական գերեզմանոցի մը մէջ . . . Բաւական չարչարանքէ ետք, կրցած են վերաթաղել հայկական ծէսերով եւ մարմինը զետեղել հայկական գերեզմանատան մէջ։

Զարմանալիօրէն եւ զուգահեռաբար, մեծ մայրս ալ մահացաւ նոյն շաբթուան ընթացքին։

Փասատինա

ԱԶԳԱՅԻՆ ՅՈՒՂԱՐԿԱԽՈՐՈՒԹԻՒՆ...

(Զարուակուած 9րդ Էջէն)

* Մեծանուն իրաւաբան Թամար Փոլատեան Փերրոն անգլերէնով կարդաց ընտանիքի խօսքը։

* Շուշան Պաղպուտարեան ՌԱԿ Հայ Իրաւանց Խորհուրդի ատենապետին խօսքը ըսաւ։

* Լոս Անճելըսի մէջ գործող (Վերնատուն) միաւորի անունով խօսք առաւ Պրն. Պետրոս Անսրեան։

Բոլոր խօսողները դրուատեցին եւ յիշեցին Ողբ. Արային արժանիքները, տաղանդները, բնաւորութեան գիծերը եւ ազգային ծառայութեան բազմերես աշխատանքները եւ վաստակը մեր կազմակերպութեան եւ հայ ժողովուրդի մօտ։

Մենք. Ընկ. Արա Ահարոնեանին մօտ 50 տարիէ աւելի ծանօթ եղած ենք, Պէյրութի Յովակիմեան Մանուկեան երկրորդական վրժ.ի տարիներէն ի վեր, միշտ կիրթ եւ քաղցրախօս աշակերտ մը եղած էր։ Կրակոտ, քաղցր ձայնով պատանի էր, մեր դպրոցէն ներս սիրուած եւ յարգուած աշակերտ մըն էր։

Մենք մինչեւ մահուան վերջին օրերուն մահուրնէ 3 օր առաջ մօտ 55 վայրկեան խօսած ենք, ինչպէս յիշեցի այս 50 տարիներուն ընթացքին ոչ միայն մեր հանդէպ, այլ բոլոր իր ընկերներուն եւ ուսուցիչներուն հանդէպ բարեկիրթ եղած է։

Իր մահով մենք եւս ձեւով մը որբացանք իր ընտանիքի հարազատներուն նման։ ԱՄՆ այս օտար հողը թեթեւ գայ վրադ ով անհուն հայրենասիրութեամբ լեցուն ընկեր։

ՄԱՀԱԳԻՐՈՒԹԻՒՆ

ԲԺ. ԹՈՐՈՍ ԹՈՐԱՆԵԱՆ ՈՉ ԵՒՍ Է

93 տարեկան հասակին Երևանի մեջ Յունիս Յին, կեանքն հեռացաւ սփիւռքահայ քաջածանօթ ազգային, բեղմնաւոր հրապարակագիր, 140է աւելի գիրքերու հեղինակ, հասարակական գործիչ, հռետոր, բայց մասնագիտութեամբ բժիշկ Թորոս Թորանեան, յետ երկարատեւ հիւանդութենէ: Իւրօրինակ հանրագիտարանային յիշողութեամբ օժտուած քացառիկ անձնաւորութիւն մը, որուն մահը կը սգայ «Պայքար» Շաբաթաթերթը ցաւակցելով որդիին՝ Արային, դստեր՝ Անիին եւ հարազատներուն:

Պիտի անդրադառնանք լայնօրէն:

ՆՈՒՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Նորոգ հանգուցեալ Տիկին Սիրա Կիւլքճեանի մահուան տխուր առթիւ, հանգուցեալին եղբայրը՝ Տոքթ. Յակոբ Կիւլքճեան (Նիւ Դըրզի) 250 տողար կը նուիրէ «Պայքար» Շաբաթաթերթին եւ 250 տողար «Տիւր Արմինիըն Սիրըր Սփէքթէթըր»ին:

Ողբացեալ Նորա Ազատեանի մահուան առթիւ կ'ըլլան հետեւեալ նուիրատուութիւնները ԹՄՄ «Ուսուցիչ մը Հովանատը» ծրագրին.

Տիկին Սեպիլ Քէշիշեան (Լոս Անճելէս)	100 տողար
Էտուրըտ եւ Աստղիկ Թիւթեան (Սիւլվանիա, Օհայօ)	100 տողար

ՇԱՐԱՍԱՀԱՅ ԳՐԱԳԷՏ
ՊԵՏՐՈՍ ԶԱՐՈՅԵԱՆ

(Շարունակուած 7րդ Էջէն)

Զարոյեան քիչ մը յուսախաբ մեկնեցաւ խմբագրատունէն, որովհետեւ քաջակերական խօսքեր կ'ակնկալէր Թէքեանէն: Մինչդէռ ան, իր ցուցաբերած պաղ վերաբերմունքով, որոշ չափով կը քանդէր գրասէր երիտասարդին ինքնավստահութիւնը...: Ուստի, Զարոյեան որոշեց խմբագրատուն չվերադառնալ:

Ուրբ օր ետք, դպրոցը, դասի մը աւարտին, Թէքեան իր մօտ կանչեց Զարոյեանը ու թելադրեց որ երեկոյեան անպայման խմբագրատուն հանդիպի:

Զարոյեանի ինքնավստահութիւնը մասամբ վերահաստատուեցաւ: Բայց դեռ կասկած մը ունէր.«Արդեօք ձեռագիրս ե՞տ պիտի վերադարձնե՞ս»...:

Երեկոյեան, որոշեալ ժամուն, Զարոյեան խմբագրատունն էր: Թէքեան զինք ընդունեց ծպտաղէմ: Անմիջապէս յայտնեց, թէ հաւանք էր թարգմանութիւնը ու զայն շուտով պիտի հրատարակէր թերթին մէջ, իբրեւ թերթօն: Ու Զարոյեան կը պատմէ.

«Պահ մը լուռ մնալէ վերջ.

- Մինչեւ հիմա երբեքից վարձատրութիւն մը ստացա՞ծ ես որեւէ գրուածքի համար,- հարցուն:

- Բայց, պարո՞ն Թէքեան, ես տակաւին մեծ բան մը չեմ տուած հրատարակութեան... եւ յետոյ, վարձատրուելու ակնկալութիւն երբեք չեմ ունեցած:

- Եթէ այդպէս է, շատ սխալած ես: Ամէն աշխատանք պէտք է որ վարձատրուի: Իրատւո՞ք մըն է ատիկա: Ուրեմն, թող ես քու կնքահայրդ ըլլամ, Զարոյեան:

Հանեց գրպանէն թղթապանակը եւ հինգ թղթադրամ ոսկի երկարեց ինծի: Զրիավարժ ուսանող էի, ու մինչեւ այն ատեն, 18 տարեկան երիտասարդ արդէն, երբեք այդքան գումար մը մէկ անգամէն չէի ունեցած»:

Պետրոս Զարոյեան միշտ ու տեսարար ապրեցաւ սփիւռքեան «նահանջ»ի այրող ու կիզուն դառնութիւնը: Իր զոյգ բնակավայրերը՝ Փարիզն ու Մարսէյը, լա՛յնօրէն կ'ապացուցէին արդէն, թէ կը նահանջէր հայոց լեզուն սրընթաց, ի տուրնջեան եւ ի գիշերի: Մերուդները կ'օտարանային առջաւէտ:

1962-ը յոբելեանական տարի էր: Ամենուրեք կը ճշուէր Մեսրոպ Մաշտոցի ծննդեան 1600-ամեակը:

Այդ տարի, իր խմբագրած «Գրական ամսաթերթ»-ի Ապրիլի թիւին մէջ Զարոյեան ստորագրեց յօդուած մը՝ յանուն... Սահակ Պարթեւ կաթողիկոսին: Ան պատմութեան խորքէն դէպի մեր օրերը կանչեց Ե. դարու մեծանուն հայրապետը ու անոր գրել տուաւ անդրշիրիմեան «Թուղթ» մը՝ սփիւռքի հայութեան ուղղեալ:

Զանգուածները զգաստութեան հրաւիրող պատգամ-կոչ մըն էր ասիկա: Պէտք էր հաւաքական գորաշարժի ենթարկել մեր գաղութները ու թոյլ չտալ որ լեզուն ծովամոյն ըլլայ...: Պէտք էր գիտակցիլ Մաշտոցի գիտին մեծ ու անփոխարինելի բարիքին: Պէտք էր հայկական ամենօրեայ դպրոցներ հիմնել Արեւմտեքի ոստաններուն մէջ: Պէտք չէր գոհանալ շաբաթօրեայ վարժարաններու կէս-կատար դասաւանդութիւններով, որոնք «ամօթալի եւ անպատուաբեր ծաղրանկարներ են միայն», անարդիւնաւէտ ու անբաւարար:

Ի մի բան՝ պէտք էր զօրացնէլ Հայ Երգը, Հայ Բեմը ու Հայ Դպրութիւնը: Հայու Հոգին միայն ասոնցմով կրնար ջերմանալ...:

Հայկա

ՇԱՐԼ ՄԻՇԷԼ - ՆԻԿՈԼ ՓԱՇԻՆԵԱՆ
ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ՊՐԻԷՔՍԷԼԻ ՄԷՋ

(Շարունակուած Ա. Էջէն)

նած՝ Եւրոպական խորհրդարանի ընդունած բանաձեւը, որով Ատըրպէյճանէն կը պահանջուի անյապաղ եւ առանց նախապայմանի ազատ արձակել բոլոր հայ ռազմագերիները:

Եւրոպական խորհուրդի նախագահը դրուատած է հայկական կողմի՝ հայ-ատրպէյճանական սահմանին առկայ խնդիրը խաղաղ, քաղաքական ճամբով լուծելու դիրքորոշումն ու յայտնած ԵՄ-ի պատրաստակամութիւնը՝ օժանդակելու այդ գործընթացին:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ
ԱՐԱ ԱՀԱՐՈՆԵԱՆԻ

Հանգուցեալ Արա Ահարոնեանի մահուան քառասունքին առիթով, հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի Կիրակի, 13 Յունիս 2021-ին, Փասատինայի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ (2215 E. Colorado Blvd., Pasadena, CA 91107), յաւարտ Ս. Պատարագի:

Խնդրողներն են՝

Տիկինը՝ Տիանա Ահարոնեան
Դուստրը եւ փեսան՝ Ռիթա եւ Անդրէ Սարուխանեաններ
Որդին՝ Ալեքս Ահարոնեան
Տէր եւ տիկին Շահէ եւ Արփի Կանիմեաններ
Տէր եւ Տիկ. Զոհրապ եւ Գարիմէ Կանիմեաններ
Օրդ. Թամար Կանիմեան
Տոքթ. Շիրազ Կանիմեան
Տէր եւ Տիկ. Տիրան եւ Աննա Տեփանեաններ

Հանգուցեալին յիշատակը յարգողներէն

կը խնդրուի ներկայ գտնուիլ:

ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԳԻՏԱԺՈՂՈՎ
ՎԵՐԱԿԱԶՄԵԱԼ ՀՆՉԱԿԵԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ
125-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԻԹՈՎ

(Շարունակուած Ա. Էջէն)

Այնուհետեւ գիտաժողովում հեռավար ձեւով «Հնչակեան կուսակցութեան կազմաւորման ակունքների խմբակարի մը պատմութիւնը եւ Ժընեւի «Յեղափոխական ընկերութեան» ձեւաւորման Թուականը» զեկուցումով հանդէս եկաւ Շուէյցարիայի կրօնների խորհրդի գլխաւոր քարտուղար, Աստուածաբանութեան եւ փիլիսոփայութեան դոկտոր Աբէլ Մանուկեանը եւ «Արմենականները. Վերլուծութիւն կազմակերպութեան առաջին շրջանակի վիճակագրական աղիւսակի (1906 թ. առաջին կիսամեակ) թեմայով Պէյթութի Հայկազեան համալսարանի դոկտոր Ա. Տազեսեանը:

Այնուհետեւ յայտարարուեց ընդմիջում եւ կազմակերպուեց հիւրասիրութիւն:

Ընդմիջումից յետոյ գիտաժողովի աշխատանքները շարունակուեցին: Հետաքրքիր եւ նորութիւններով հարուստ զեկուցումներով հանդէս եկան պգթ. Կ. Մկրտչեանը՝ «Հնչակեան կուսակցութեան մասնակցութիւնը 1905-1911թթ. սահմանադրական յեղափոխութիւնը իրանահայ գաղթօջախում», դոցենտ Հ. Սուքիասեանը՝ «Հայ ժողովրդական կուսակցութեան «քաղաքական մոմենտի մասին» բանաձեւի ճակատագրի շուրջ», պգթ. Ա. Կարապետեանը՝ «Դրուագներ Վան-վասպուրականում հնչակեանների, արմենականների եւ դաշնակցականների գործունեությունից» փրոֆէսորներ Ա. Ասատրեանը՝ «Արփիար Արփիարեանը եւ Կոմիտասը», Լ. Մուրատեանը՝ «Արփիար Արփիարեանի «կարմիր ժամուց» վէպը», Ս. Յովհաննիսեանը՝ «Արփիար Արփիարեանը արեւմտահայ գրողների նամականիում» եւ այլ զեկուցողներ:

Վերջում գիտաժողովի արդիւնքներն ամփոփեց փրոֆէսոր Ս. Մարգրեսեանը: Նա բարձր գնահատեց գիտաժողովը, համարեց այն կայացած եւ Հանրապետութեան դժուարին այս պահի համար խիստ կարեւոր, քանի որ գիտակրթամշակութային կեանքն է միշտ ուղեկցել հայ ժողովրդին եւ եղել նրա կենսագոյութեան հիմնական կշռաններից մէկը: Այնուհետեւ ճշեց, որ զովելի է նաեւ այն հանգամանք, որ համատարած այս խառնաշփոթում հարկաւոր է յիշել եւ դասեր քաղել անցեալից: Անցեալ, որտեղ վերջին հարիւրամեակում կարեւորագոյն դերակատարութիւն են ունեցել հայ ազգային կուսակցութիւնները եւ մասնաւորապէս մերօրեայ ՌԱԿ-ը գոյացնող Վերակազմեալ հնչակեան կուսակցութիւնն ու նրա ակունքներում կանգնած Ա. Արփիարեանը: Մարգեսեանը նաեւ շնորհակալութիւն յայտնեց բոլոր սատարողներին գիտաժողովը կազմակերպելու եւ ամենամօտ ապագայում դրա նիւթերի ժողովածուն հրատարակելու գործում եւ հետագայ յաջողութիւններ մատրեց բոլոր ներկաներին:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԵՐԿՐԻՑ

Նամակ 146

Իմ «գիւղիս ճամբաս»

Հին ընկեր եւ բարեկամ,
Որքան յիշում եմ, դու մեր գիւղում, մեր տանը եղել ես։ Բայց արդէն քանի՜ տա-
րի է անցել այդ ժամանակից։ Ես ստոյգ չգիտեմ էլ, թէ քանի տարի է, որ դու Հա-
յաստանում չես։ Այդ պատճառով քեզ հրաիքում եմ ինձ հետ մեր գիւղը զնալու։
Դէ, ի հարկէ, մտացի, մտքով, իմ խօսքի հետ։ Ուրեմն, ամառնային այս վճիտ ու
պայծառ օրը միասին բռնենք «գիւղիս ճամբան»։ Վստահ եմ, մեծ քառականո-
ւթին կ'ունենաս։

Ճիշտ կը լինի, որ ճանապարհ ընկնենք վաղ առաւօտեան, արեւը դեռ չծագած։
Ես շատ եմ սիրում ամառնային օրուայ առաւօտեան զովութիւնն ու թարմութիւնը.
թում է՝ կատարեալ մաքրութիւն կայ ոչ միայն օդում, այլեւ ամէն ինչի մէջ։ Եւ յե-
տոյ, վաղ առաւօտեան, երբ քաղաքը դեռ քնած է, կամ թէ լիովին չի արթնացել, շատ
դիւրին է քաղաքից դուրս գալը, այս անձուկ, անկապ, վերջին երկու տարում՝ ուղ-
ղակի քաօսային ու ողբերգական այս քաղաքի շօշափուկներից դուրս պրծնելը։

Ճամբայ ընկնենք, եւ ես քեզ տեսիլք եմ խոստանում, չնաշխարհիկ տեսիլք, որի
յայտնութիւնը քեզ վստահաբար կը դարձնի ուրիշ, կը դարձնի նոր, այլափոխուած։

Քաղաքից դուրս գալու երկու հիմնական ճանապարհ ունենք։ Կամ պետք է
գնանք «Սասունցի Դաւիթ» կայարանի ճանապարհով, կամ Արշակունեաց պո-
ղոտայով, ի վերջոյ, այս երկու ուղղութիւնն էլ մեզ հասցնելու են Նորագաւիթ։
Անցնելու ենք Նորագաւիթ թաղամասի կողքով անցնող նոր մայրուղով,- դու այն
չես տեսել,- եւ դուրս ենք գալու Արտաշատ-Երասխաւան մայրուղին։

Անցանք Նորագաւիթը, թերում ենք ձախ մի յիսուն մէքը,- սա Արտաշատի
գիւղերի միջով անցնող ճանապարհն է, որ զուգահեռ է մայրուղուն,- եւ յետոյ ան-
միջապէս աջ, դէպի մեր մայրուղին։ Ազատուեցինք շէնքերից, կառոյցներից, որ
փակում էին մեր հորիզոնը։ Ահա՛։ Մեր առջեւ դաշտն է, Արարատեան դաշտը,
աշխարհի ամենախորհրդաւոր դաշտը։ Արարատեան դաշտ պետք է մտնել տա-
ճար, սրբավայր մտնելու պէս։ Արարատեան դաշտի հետ յարաբերուելը-առնչուելը
նշանակում է առնչուել-յարաբերուել բնագանցութեան հետ, նշանակում է յայտնուել
բնագանցական տարածութեան, հոգեկան իւրայատուկ քննդորսի մէջ։ Դաշտի
միջով անցնող մարդը,- ով էլ որ նա լինի,- անպայման այլափոխում է։ Դաշտը,
որ տարածութիւն է, նրան կապում է տիեզերքի հետ։ Չեմ կարող դիմանալ գայ-
թակղութեանը եւ չլիշել Արարատեան դաշտի մասին նոր ժամանակներում
գրուած լաւագոյն գրութիւնից, «Արարատեան դաշտում» էստից մի հատուած։

«Արարատեան դաշտի նման լուսաւոր դաշտ ես չեմ տեսել։

Այստեղ լոյսը, ինչպէս արեւմուտքում, թափառող պատահականութիւն չէ, ամ-
պերի միջից վայր ընկած ճառագայթների փունջ կամ ստուերների հակադրա-
կան, ռեմբրանդեան, պայքար չէ, այլ խաղաղօրէն սփռուած, քիւրեղեայ մի պար-
տէզի համայնատարած մի կայծկլտում։

Դաշտ եւ լոյս՝ մի են։ Երբ գիւղացին հերկում է հողը, նա իր բահի հարուածով
դուրս է նետում մաւ լոյսի մի կոյտ։

Ու Արարատը, որ գալիս է դէպի մեզ, լուսաւորութիւնը կանոնաւորող մեծ հայե-
լիի է նմանում։ Նա իր պայծառութիւնը հեռաւոր լեռներից է առնում, Հիմալայից,
եւ ճերմակ փարոսի նման պտտուելով, հորիզոնների բոցը եւ ոսկին մաղում է ամ-
պերի մէջ ու սփռում այստեղ»։

Բայց ես քեզ տեսիլք խոստացայ։ Արեւը նոր է բարձրանում, եւ դաշտը վար-
դագոյն մշուշի մէջ է, դաշտի վրայ նուրբ, թեթեւ, եթերային մշուշ է, ինչպէս Մոնէի
յայտնի լոնդոնեան կտաւում։ Բանաստեղծ Լիւովիզ Դուրեանը սքանչելիօրէն
արձանագրել է այդ մշուշը.

Մի լայն տերեւից ընկաւ,

Փշրուեց ցօղը սնդիկ.

Շուտով վարդագոյն մուժը կը ցնդի

Արարատները կը երեսն,

Որպէս Ադամը, որպէս Եւան...

Ահա քեզ տեսիլքը։ Մինչ մենք շարժում էինք մայրուղով, չզգացինք, թէ ինչպէս
մուժը ցնդեց, եւ Արարատները երեսցին... Դրանից էլ աւելի առաջ այս տեսիլքը
երեսացել է Բանաստեղծի Խաչատուր Աբովեանին.

Դէմը - դաշտն էր անձայր,

խկ հեռում Մասիսը...

Եթէ դու ինքնաշարժում կամ հանրակառքում աջ կողմում ես նստած, առնուազն
կէս ժամ - 30 րոպէ ունես դաշտով եւ Արարատ լեռով հիանալու։ Այդ երեսուն րո-
պէն,- եթէ մեքենան չափաւոր արագութեամբ է գնում,- ինքնատուգումի, ինքնամ-
փոփման, կենտրոնացումի, մտախոհութեան (meditation) ոսկի րոպէներ են։ Մի
կորցրու դրանք։ Բայց, իրբեւ գաղտնիք, քեզ ասեմ, որ դաշտը ինքը կարող է խօ-
սել, դաշտը խօսում է մեզ հետ, ինչպէս այն գեղեցիկ եւ իմաստուն վէպում հնդկա-
կան լայնահուն, վարար, ջրառատ գետը խօսում է մակոյկավար դարձած Սիդ-
հարքիային։ Դաշտը խօսում է, պէտք է կարողանա լսել նրան։ Դաշտի խօսքը
բոլորին չէ, որ լսելի է. դաշտն ինքն է ընտրում ում հետ խօսի։ Մտածիր այդ մասին։

Մինչ այս - մինչ այն, մենք հասանք Արտաշատ։ Մայրուղին անցնում է Արտա-
շատ քաղաքի կողքով, եւ չնայած դրան, երկու կողմերում, սունկի պէս, տասնեակ
կառոյցներ են բուսել, մեծ մասամբ՝ կոպիտ, անճոռնի ու անճաշակ։ Դրանք աղօ-
տում են դաշտի պատկերը։ Բայց լաւ է, որ շուտ անցանք։ Նորից ազատ ու լայ-
նարձակ դաշտն է մեր դէմ, իսկ աջից Մասիսը՝ վսեմական, նահապետական
լրջութեամբ եւ հայրական շոյող հայեացքով։

Մեր մեքենան սուրում է առաջ, եւ անա աջից Արարատ լեռան խորապատկե-
րին Խոր Վիրապը երեսաց՝ պատմական Արտաշատի նշանաւոր բլուրն ու վանքը,
մեր հաւատի սրբազան վայրն ու խորհրդանիշը։ Ահա քեզ դաշտի տեսիլքի նոր,
մէկ ուրիշ այլացումը։

Արագ անցանք։ Մայրուղին շարունակում է, բայց մենք աջ շրջադարձ պէտք է
անենք եւ բարձրանալ կամուրջի վրայ՝ մեր ճանապարհը փոխելու համար։

Երբ աջ շրջուեցինք եւ սկսեցինք բարձրանալ կամուրջի վրայ, մի կարճ պահ դեմ-
քով դարձանք դէպի Լեռը։ Եւ մի պահ թուաց, թէ Լեռը բարձրանում է եւ շարժում
է դէպի մեզ։ Մոգական վայրկեան է, լաւ նայիր։ Հիմա կ'անցնի։

Անցաւ, մենք արդէն թիկունքով դարձանք դէպի Լեռը եւ մտանք Ոսկետափ
գիւղը։ Այս գիւղը նախկինում կոչւում էր Շիրազլու, թուրքական բառով։ 1910-20-
ական թուականներին Վեդիի տարածքում ահագին թուով թուրքեր էին ապրում։
1960-70-ական թուականներին շատ քիչ թուրք էր մնացել գիւղում։ Գիւղի ժողո-
վուրդը գիւղի անունի ցուցանակից ամէն գիշեր պոկում էին «լու» մասնիկը, «Շի-
րազլու»ն դառնում էր «Շիրազ», իշխանութիւնները ցերեկը «լու»ն վերականգնում
էին։ Յետոյ գիւղը անհետքերօրէն անուանեցին Ոսկետափ։

Բայց ես նորից խօսքով ընկայ։ Ոսկետափ գիւղից ուղիղ անկիւնով ձախ ենք
դառնում եւ ուղղում ենք դէպի մեր գիւղը։ Այստեղից մինչեւ մեր գիւղը տասնվեց
կիլոմետր է։ Ճանապարհի երկու կողմում յուրթի այգիներ են, կանաչութիւն։ Իմ
դպրոցական տարիներին այս դաշտերում բամբակ էին աճեցնում, եւ մեզ դասե-
րից ազատում էին ու բերում էին այստեղ բամբակ հաւաքելու։ Մի ուրիշ անգամ
քեզ կը պատմեն այդ մասին։

Մի քանի րոպէի ճանապարհ է մինչեւ յաջորդ գիւղը, որ կոչւում է Վանաշէն։
Նախկինում կոչւում էր Թայթան։ 1921 թուականի ապրիլի առաջին օրերին Զա-
րեմը նահանջող բոլշեւիկեան ջոկատների հետ հասել է մինչեւ այս գիւղը։ Բնա-
կիչները մեծ մասով վանեցիներ են, Վանից գաղթածների սերունդներ եւ ժառանգ-
ներ։ Ժամանակին շատ դիմեցին, շատ խնդրեցին, որ գիւղը կոչուի Վան, բայց
չեղաւ, վերելներում մերժեցին։ Մի կերպ, շատ դժուարութեամբ, համաձայնուե-
ցին, որ կոչուի Վանաշէն։ Կարծես թէ, եթէ Վան կոչուէր, խորհրդային երկիրը
փուլ կը գար։

Մեր Արուեստագէտները - 227

ՔԱՐԼՈՍ ՍԱՅԱՏԵԱՆ

Քարլոս (Կառլեն) Միշայի Սայատ-
եան ծնած է Փետրուար 17, 1948ին Երե-
ւան։ Տակաւին 13 տարեկանին ան ար-
դէն կը պարգեատրուի առաջին կարգի
մրցանակով այն ցուցահանդէսին որ
նուիրում էր Խորհրդային Հայաստա-
նի 40րդ տարեդրածին, երբ ան կը յաճա-
խէր Քոնոյեանի պատանեկան արուես-
տի դպրոցը։ Աւարտելէ ետք այս դպրո-
ցը (1959-1964) կ'արձանագրուի Փանոս

Թերլեմեզեանի անուան գոլէճը,
որ կը ցուցաբերէ արտակարգ
տաղանդ ընդհանրապէս դիմա-
նկարի արուեստէն ներս։

Աւարտելէ ետք յիշեալ գոլէ-
ճը 1968ին կ'ընդունուի Երեւանի
Թատերական եւ Գեղարուեստի

բարձրագոյն վարժարան, գոր կ'աւար-
տէ 1975ին։ Ուսանողութեան այդ շրջա-
նին ան կը մասնակցի համամիութենա-
կան ցուցահանդէսներու, ներկայացնե-
լով Խորհրդային Հայաստանը։ Երեւա-
նի թատրոնի, օփերայի եւ պալէի Պետա-
կան խումբերու մէջ աշխատած օրերուն
մօտէն կը ծանօթանայ եւ բարեկամու-
թիւններ կը հաստատէ օրուան մեծ ար-
ւեստագէտներուն հետ, որոնց արուեստը խոր տպաւորութիւն կը թողու որ-
քան Քարլոսի ստեղծագործութիւններուն վրայ, նոյնքան եւս անոր ներաշ-
խարհին ու նկարագրի կազմութեան վրայ։ Եւ այդպէս ալ պատանեկան
արուեստի դպրոցէն մինչեւ բարձրագոյն կրթութիւն ան կը մնայ հաւատա-
րիմ դասական արուեստի դպրոցին, միշտ ի մտի ունենալով թէ տակաւին
սորվելիք ան ունի։ Կը մնայ արայտողը իր ստեղծագործական ոճին, մերթ
ընդունելով հայկական-արեւելեան արուեստի ընթրումները եւ մերթ՝ արեւ-
մտեան դպրոցի, որու կը հակի ի վերջոյ, պաստառին տալով բնութեան
պատկերներ զգայուն ժամանքիզմով մը քնարերգուած։ Սակայն 80ական
թուականներու սկիզբը կ'ունենայ երկրորդ մտածում մը իր ընտրած դպրո-
ցին նկատմամբ։

1979էն ի վեր անդամ է Խորհրդային Միութեան նկարիչներու միութեան։
Իր անդրանիկ անհատական ցուցահանդէսը կու տայ Պուքարեսի (Ռու-
մանիա) մէջ, ուր ան կը ներկայացնէ Խորհրդային Միութիւնը։ Բացի իր
բնութեան նկարներէն տարբեր ոճերով գործեր կը ներկայացնէ որոնք կը
գնահատուին արուեստի քննադատներու կողմէ։ 1990ին անհատական
ցուցահանդէս կու տայ Լոս Անճելըսի մէջ արժանանալով աննախընթաց
ընդունելութեան։

Անհատական ցուցահանդէսներով հանդէս կու գայ նաեւ 1996ին Էմի-
րութեանց «Մերիթիլըն Թրէյնըն» սրահին մէջ, նոյն տարին «Նեմաթիքօ
Քէնորօ» Աթէնք, 1993ին «Կրունկ» ցուցասրահին մէջ, Երեւան, եւ այսպէս
յաջորդաբար Մոֆիա, Խրիմ, Փարիզ, Կլէնտէյլ։ Իսկ խմբային ցուցահան-
դէսներու կը մասնակցի Նիւ Եորք, Մոսկուա, Պրիքսէլ, Լիքսենպուրկ,
Սան Ֆրանսիսքօ Մոնթրէալ, Շուէտ Ֆինլամտա եւ Լեհաստան։

Մնայուն կերպով իր գործերը ցուցադրուած են Կիրովականի մշակոյթի
տան, Երեւանի ժամանակակից թանգարանի, Վենետիկի Միսիթարեան
մայրավանքի, Լիքսենպուրկի եւ Աթէնքի քաղաքապետարաններու, Պու-
քարեսի արուեստի ակադեմիայի եւ այլ քաղաքներու մէջ։

Հասանք Վեդի։ Սա Մեծ Վեդի աւանն է, որ հիմա քաղաք է կոչւում կամ համար-
ւում։ Խորհրդային իշխանութեան տարիներին կառուցուած անճոռնի, անյարմար,
ուղղակի հակաճարտարապետական բնակելի շէնքեր եւ դրանց հարեւանութեամբ՝
սեփական առանձնատներ եւ այգիներ։ Երեւան քաղաքի պէս բոլոր մայրքերին
անճոռնի խանութներ ու կրպակներ են, մայքեր չկան։ Ֆիզիկայի յայտնի մի օրէն-
քը ասում է, որ հաղորդակից անօթներում ջուրը կանգնում է միեւնոյն մակարդա-
կի վրայ։ Երեւի երբ պետութիւն եւ իշխանութիւն ունենանք, այս բոլորը կը շտկուի։

Բայց արագ անցնենք։ Վեդիից դուրս եկանք, թեք բարձրութեամբ բարձրանա-
լով, անցանք ոլորանք եւ մօտեցանք Վեդիից մօտ մէկ կիլոմէթր հեռաւորութեան
վրայ գտնուող Դաշխաբար գիւղին։ Մեր գիւղերի այս անիթեթ անունները հնա-
րողներին ի՞նչ ասեմ։ Մեր հարիւրաւոր գիւղերը, ընտիր անուններով, կորան եւ
վերացան։ Գոնէ այդ անունները պահելին։

Մենք անցանք գիւղը եւ յայտնուեցինք մի հրաշալի եւ ընդարձակ դաշտում։
Սա Ուրծածորի նշանաւոր դաշտն է։ Ըստ մեր պատմութեան գրքերի եւ «Գեորգ
Մարգալետունի» վէպի, այս դաշտում է Գեորգ Մարգալետունին կռուել արաբների
դէմ եւ յաղթել Պեշիր զօրապետին։ Գիւղից վեր, մի չորս-հինգ կիլոմետր հեռու,
Խուրովի անտառի փէշին Գեղայ ամրոցն է, աւելի ճիշդ՝ ամրոցի աւերակները՝
միջնաբերդով, իր անտուռով, քանդուած պարիսպներով։ Ժողովուրդը դրան
Գեորգ Մարգալետունու բերդ է անուանում։

Բայց դաշտը վերջացաւ, երկու ոլորան՝ ձախ ու աջ, եւ մենք յայտնուեցինք մի
փոքր բարձրութեան վրայ։ Եւ մէկ վայրկեան, եւ մեր առջեւ փռուեց մեր գիւղը՝
Ուրծածորը։ Ձախ կողմից՝ Գեղամայ լեռները, դիմացը՝ նոյնպէս, աջից՝ Ուրծի
լեռնաշղթան է իջնում մինչեւ Արարատեան դաշտ։ Եւ անա այդ գոգահովտում
տարածուած է մեր գիւղը, մօտ հազար տուն բնակչութեամբ, ընտիր այգիներով եւ
բանջարանոցներով։ Վերեւից իջնում ենք գիւղի վրայ։

Բոլորն ասում եւ պատմում են, որ մէկ-մէկուկէս տասնամեակ առաջ ինչ-որ
երկրից, ոնց որ թէ Իսպանիայից, ինչ-որ մարդիկ են եկել, կիճոյի գործիչներ, որ
տեսել են մեր գիւղը եւ շատ են սիրել։ Առաջարկել են իրենց միջոցներով փոխել
գիւղի բոլոր տների տանիքները, կտուրները ծածկել կարմիր կղմինդրով կամ կար-
միր թիթեղով։ Մեր իշխանութիւնները չեն համաձայնուել, ասել են՝ փողը տուէք
մեզ, մենք կ'անենք։ Դէ, մեր իշխանաւորները լաւ գիտէին, փողը ուր պահեն, ինչ
անեն, որ գուր տեղը չկորչի։ Դէ, իսպանացիներն էլ դրան չեն համաձայնել...
Պատկերացնո՞ւմ ես, թաւ կանաչութեան մէջ՝ համատարած կարմիր տանիքներ...

Բայց, դէ, ոչինչ, այսպէս ապրել ենք, ապրում ենք, կ'ապրենք։

Հասանք, իջիր։

Մնամ

Ուրծածոր գիւղի հին բնակիչ ընկերդ՝

Երուանդ Տէր-Խաչատուրեան
Երեւան